

Algemeen ambtsbericht Angola

april 2003

Directie Personenverkeer, Migratie- en Vreemdelingenzaken
Afdeling Asiel- en Migratiezaken
Den Haag
070-348 56 12

14 mei 2003

	<i>Pagina</i>
1	Inleiding 4
2	Landeninformatie 5
2.1	Basisgegevens 5
2.1.1	Land en volk 5
2.1.2	Geschiedenis 6
2.1.3	Staatsinrichting 12
2.2	Politieke ontwikkelingen 13
2.3	Veiligheidssituatie 22
2.4	Sociaal-economische situatie 29
3	Mensenrechten 32
3.1	Juridische context 32
3.1.1	Verdragen en protocollen 32
3.1.2	Nationale wetgeving 32
3.2	Toezicht 34
3.3	Naleving en schendingen 35
3.3.1	Vrijheid van meningsuiting 36
3.3.2	Vrijheid van vereniging en vergadering 37
3.3.3	Vrijheid van godsdienst 38
3.3.4	Bewegingsvrijheid 38
3.3.5	Rechtsgang 43
3.3.6	Arrestaties en detenties 44
3.3.7	Mishandeling en foltering 46
3.3.8	Verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden 46
3.3.9	Doodstraf 47
3.4	Positie van specifieke groepen 47
3.4.1	Vrouwen 47
3.4.2	Minderjarigen 49
3.4.3	UNITA- en FLEC-aanhangers 50
3.4.4	Dienstplichtigen 51
3.4.5	Homoseksuelen 54
4	Migratie 55
4.1	Migratiestromen 55
4.2	Opvang binnenlandse ontheemden 55
4.3	Minderjarigen 57
4.4	Activiteiten van internationale organisaties 60
4.5	Beleid van andere Europese landen 61
5	Samenvatting 63

Literatuurlijst

Bijlage 1	Kaart van Angola
Bijlage 2	Kaart van Cabinda
Bijlage 3	Kaart van gebieden in Angola die door humanitaire organisaties veilig worden geacht
Bijlage 4	Kaart van geschat aantal mijnevelden in Angola per provincie
Bijlage 5	Lijst van gevangenen in Angola

1 Inleiding

In dit algemene ambtsbericht wordt de huidige situatie in Angola beschreven voorzover deze van belang is voor de beoordeling van asielverzoeken van personen die afkomstig zijn uit Angola en voor besluitvorming over de terugkeer van afgewezen Angolese asielzoekers. Dit ambtsbericht is een actualisering van eerdere ambtsberichten over de situatie in Angola (laatstelijk 27 augustus 2002). Het algemeen ambtsbericht beslaat de periode van september 2002 tot en met april 2003.

Dit ambtsbericht is deels gebaseerd op informatie van openbare bronnen. Bij de opstelling is gebruik gemaakt van informatie van verschillende organisaties van de Verenigde Naties, niet-gouvernementele organisaties, vakliteratuur en berichtgeving in de media. Een overzicht van de geraadpleegde openbare bronnen is opgenomen in de literatuurlijst.

Bovendien liggen bevindingen ter plaatse en vertrouwelijke rapportages van de Nederlandse vertegenwoordigingen in Luanda en in EU-lidstaten aan dit algemeen ambtsbericht ten grondslag.

In het algemeen ambtsbericht wordt veelvuldig verwezen naar geraadpleegde openbare bronnen. Daar waar dergelijke bronnen zijn vermeld, is de tekst in veel gevallen ook gebaseerd op informatie die op vertrouwelijke basis is ingewonnen.

In hoofdstuk twee wordt ingegaan op recente ontwikkelingen op politiek, veiligheids- en sociaal-economisch gebied. Deze beschrijving wordt voorafgegaan door een overzicht van de geschiedenis van Angola. Ook is een korte passage over de geografie en de bevolking van Angola opgenomen.

In hoofdstuk drie wordt de mensenrechtensituatie in Angola geschetst. Na een beschrijving van wettelijke garanties en internationale verdragen waarbij Angola partij is, komen de mogelijkheden van toezicht aan de orde. Daarna volgt de beschrijving van de naleving dan wel schending van enkele klassieke mensenrechten. Ten slotte wordt de positie van specifieke groepen belicht.

In hoofdstuk vier komen de opvang van binnenlands ontheemden en van minderjarigen, het beleid van een aantal andere Europese landen inzake asielzoekers uit Angola en activiteiten van internationale organisaties, waaronder de positie van UNHCR, aan de orde.

Een algehele samenvatting volgt in hoofdstuk vijf.

2 Landeninformatie

2.1 Basisgegevens

2.1.1 Land en volk¹

Angola is gelegen in het zuidwesten van Afrika en grenst aan de Atlantische Oceaan, de Democratische Republiek Congo (DRC), Zambia en Namibië. De bevolking, die in 1999 geschat werd op slechts 12 miljoen inwoners, bestaat voor 45% uit kinderen onder de 15 jaar. Slechts 5% is ouder dan 60 jaar. De Ovimbundu (37%), de Kimbundu (25%) en de Bakongo (13%) zijn de belangrijkste bevolkingsgroepen. De officiële taal is Portugees, de enige taal waarin het onderwijs plaatsvindt. Afrikaanse talen die gesproken worden zijn Umbundu, Kimbundu, Kikongo en andere Bantu-talen. In principe is Portugees de voertaal in Angola, maar in de grensgebieden wonen wel personen die naast hun inheemse taal alleen Frans (DRC), of -in veel mindere mate- Engels (Zambia, Namibië) spreken. Ook Duits of Afrikaans wordt wel gesproken, langs de grens met Namibië. Aangenomen wordt dat ongeveer 70% van de Angolezen Portugees spreekt; in Luanda is dit ongeveer 90%, in de meeste provincies 80%, in het extreme noorden 55%, en in het extreme zuiden 25%. De taal die in Cabinda het meest gesproken wordt is Ibinda of Fiote (de Portugese benaming voor Ibinda), een dialect van Kikongo. Veel mensen in Cabinda spreken naast Portugees ook Frans.

Het land is verdeeld in 18 provincies: Bengo, Benguela, Bié, Cabinda (een enclave tussen de DRC en Congo-Brazzaville), Cuando-Cubango, Cuanza Norte, Cuanza Sul, Cunene, Huambo, Huila, Luanda, Lunda Norte, Lunda Sul, Malanje, Moxico, Namibe, Uige en Zaire.

Geografisch kunnen een centraal hoogland, een overgangszone en een kustvlakte worden onderscheiden. De rivieren zijn grotendeels onbevaarbaar. Het klimaat is tropisch en vochtig in het noorden en subtropisch met minder regen in het zuiden. Op het centraal hoogland is het koeler en valt meer regen dan in de kustvlakte. Het regenseizoen loopt van oktober tot april.

De hoofdstad Luanda is onderverdeeld in municipio's, die bestaan uit een aantal comuna, die weer opgedeeld zijn in bairro's.

De Angolese munteenheid is sinds 1 december 1999 de *Kwanza*. Deze kwam in de plaats voor de *Kwanza Reajustado* in de verhouding 1:1.000.000. De *Kwanza Reajustado* was nog tot 1 september 2000 in gebruik naast de nieuwe *Kwanza*. 1 USD was eind februari 2003 rond de 70 *Kwanza*.

¹

Europa Publications, *Africa South of the Sahara 2002, Angola* (Londen 2001)

2.1.2 Geschiedenis

De Angolese hoofdstad Luanda werd in 1575 door Portugal gesticht. De stad werd een belangrijke schakel in de slavenhandel. Het duurde tot het begin van de twintigste eeuw voordat het binnenland onder koloniaal bestuur kwam. Tot 1974 hadden zich ongeveer 330.000 blanken in Angola gevestigd.

In de twintigste eeuw ontstonden apart van elkaar in verschillende delen van het land vrijheidsbewegingen, die onafhankelijkheid van Portugal nastreefden. Vanaf het midden van de jaren zestig konden drie groeperingen onderscheiden worden, die er niet in slaagden samen een front te vormen:

- *Movimento Popular de Libertação de Angola* (MPLA), in hoofdzaak voortgekomen uit de halfbloedgemeenschap in Luanda en de Umbundu etnische groep uit de omgeving van de hoofdstad;
- *Frente Nacional de Libertação de Angola* (FNLA), grotendeels voortgekomen uit de Bakongo etnische groep uit de noordelijke provincies; en
- *Uniao Nacional para a Independência Total de Angola* (UNITA), opgericht door Jonas Savimbi in 1966, en grotendeels steunend op de Ovimbundu en andere etnische groepen uit de centraal-zuidelijke provincies.

Het kleinere *Frente de Libertação do Enclave de Cabinda* (FLEC) beijverde zich voor onafhankelijkheid van de aparte Portugese kolonie Cabinda.

Na de anjerrevolutie in Portugal in 1974 probeerde Portugal zo snel mogelijk van zijn koloniën af te komen. In januari 1975 bereikten MPLA, UNITA en FNLA overeenstemming met de Portugese autoriteiten over de datum van onafhankelijkheid: 11 november 1975. Tot die datum zou Angola geregeerd worden door een overgangsregering met vertegenwoordigers van de drie onafhankelijkheidsbewegingen en Portugal. Deze regering kwam echter al spoedig ten val. Savimbi stelde dat de MPLA onvoldoende deed voor de Afrikanen en optrad als vertegenwoordiger van buitenlandse belangen. Angola verviel vervolgens aan de vooravond van de onafhankelijkheid in een burgeroorlog. In die strijd had de MPLA met Cubaanse steun Luanda in handen - waarmee zij aanspraak maakte op de erfenis van de koloniale staat -, terwijl een UNITA-FNLA-verbond zijn hoofdkwartier had in Huambo in het centrale hoogland. Het Zuid-Afrikaanse leger steunde UNITA vanuit het zuiden. Belangrijke nederlagen leidden ertoe dat het FNLA als beweging aan belang inboette.

De strijd in Angola stond lange tijd in het teken van de Koude Oorlog en de strijd tegen apartheid. Na het einde van de Koude Oorlog verlegden de strijdende groepen hun doel naar controle over (een deel van) de natuurlijke hulpbronnen van het land. Deze verschuiving van de inzet van de strijd werd in de hand gewerkt door een aantal factoren. In de eerste plaats beschikt Angola over grote natuurlijke rijkdommen, zoals olie (met name in de oceaانبodem), en diamanten (in het binnenland). Na de onafhankelijkheid groeide het belang van de informele

economie en het informele staatsbestuur. Dit gebeurde onder meer doordat een groot deel van de bevolking de postkoloniale overheid niet als legitiem ervoer, maar ook doordat de Angolese staat slecht geïnstitutionaliseerd was door de koloniale machthebbers. De staat verzwakte, waardoor het mogelijk werd voor gewapende groepen als MPLA (het regeringsleger), UNITA en FLEC om controle te krijgen over bepaalde delen van het land en de daar beschikbare natuurlijke rijkdommen. Door het groeiende belang van de informele economie en door de groeiende buitenlandse afzetmarkt werd het mogelijk die natuurlijke rijkdommen te gelde te maken.

1991: vredesakkoord van Bicesse

In 1990, het einde van de Koude Oorlog, verlieten de Cubanen onder toezicht van de VN Angola Verificatie Missie (UNAVEM I) Angola en in mei 1991 tekenden de MPLA en UNITA de vredesakkoorden van Bicesse. In dat jaar werd ook UNAVEM II opgericht ter verificatie van de implementatie van die akkoorden. In de aanloop naar de akkoorden van Bicesse had de MPLA besloten de eenpartijstaat op te heffen en politieke partijen (met name UNITA) toe te staan. Van het marxistisch-leninisme, dat in 1977, twee jaar na de overname van de macht door de MPLA onder Augustinho Neto, tot staatsideologie was verheven, werd in 1991 afstand gedaan en in datzelfde jaar werd een meerpartijensysteem geïntroduceerd.

De periode 1992-1998: meerpartijbewind, akkoorden van Lusaka

In 1992 volgden algemene presidents- en parlementaire verkiezingen. President José Eduardo Dos Santos won de presidentsverkiezingen nipt met 49,6% van de stemmen tegen Savimbi 40,1%.

Ook de parlementsverkiezingen werden een overwinning voor de MPLA. De zetelverdeling werd als volgt: MPLA 129, UNITA 70, *Partido Renovador Social* (PRS) 6, FNLA 5, *Partido Liberal Democrata* (PLD) 3. Zeven splinterpartijen kregen ieder één zetel.

Hoewel de verkiezingen volgens de Verenigde Naties (VN) vrij en eerlijk waren verlopen, verwierp UNITA de uitkomst en hervatte de burgeroorlog.

Na een jaar lang bemiddelen door de speciale vertegenwoordiger van de VN, de Malinees Alioune Blondin Beye, tekenden de regering en UNITA, in een nieuwe poging de burgeroorlog te beëindigen, in 1994 de akkoorden van Lusaka.

In de akkoorden van Lusaka werd onder meer bepaald dat:

- UNITA zijn wapens zou inleveren;
- een nationaal leger gevormd zou worden, waarin een gedeelte van de UNITA troepen opgenomen zou worden;
- een regering van nationale eenheid en verzoening gevormd zou worden;
- het overheidsgezag uitgebreid zou worden naar gebieden die op dat moment onder UNITA controle stonden;
- er een grote VN-vredesmacht zou komen (UNAVEM III).

In de daaropvolgende periode kwam in het algemeen de regering zijn verplichtingen na, hoewel het optreden van de politie en in mindere mate het leger in voormalige UNITA-gebieden veel kritiek oopriep. De in de akkoorden voorziene regering van nationale eenheid en verzoening werd uiteindelijk in april 1997 gevormd. Vier UNITA-ministers maakten er deel van uit.

In tegenstelling tot de regering voldeed UNITA niet aan zijn verplichtingen. Het handhaafde een belangrijke militaire capaciteit. Verder droeg UNITA slechts geleidelijk zijn gebieden over en na – soms terechte – kritiek op het handelen van de overheid in die vrijgekomen gebieden kwam het proces van overdracht tot stilstand. Medio 1998 bleek steeds duidelijker dat Savimbi weigerde de verplichtingen, voortvloeiend uit de Lusaka-akkoorden, zoals de overdracht van gebieden aan de centrale regering en de demobilisatie van zijn troepen, na te komen.

Op 1 september 1998 schorste de regering de vier UNITA-ministers en de 70 UNITA parlementsleden wegens het niet nakomen van de Lusaka-akkoorden door UNITA. De volgende dag publiceerde een comité van vijf senioren UNITA-leden een manifest waarin scherpe kritiek op de leiding van UNITA werd geuit wegens het niet nakomen van de Lusaka-akkoorden. Dit comité splitste zich af van UNITA en werd later UNITA-Renovada genoemd.

Vrijwel onmiddellijk erkende de Angolese regering de afgescheiden UNITA-leden als de enige vertegenwoordigers van UNITA. De geschorste ministers en parlementariërs werden, op enkelen na, opnieuw op hun oude functies aangenomen (ook zij die niet de UNITA-Renovada aanhingen, maar wel de bombardementen op de burgerbevolking door UNITA veroordeelden).

De parlementaire factie van UNITA in het parlement was officieel één geheel, maar bestond in de praktijk uit een schakering van loyaliteiten. UNITA-Renovada onder leiding van Manuvakola² beschouwde zichzelf als de echte UNITA nadat het de structuren van de partij in regeringsgebied via een vreedzaam en open politiek congres had overgenomen. Daar Savimbi zich niet aan de Lusaka-akkoorden had gehouden, beschouwde Manuvakola hem niet langer als leider van UNITA. Enkele Renovada-ministers maken tot op heden deel uit van de regering, waaronder voormalig Renovada-leider Valentim.

Een grote meerderheid³ van UNITA-leden in het parlement erkende de overname van de partij door Manuvakola niet of maar gedeeltelijk. Volgens hen was UNITA-Renovada een verlengstuk van de MPLA geworden door de subsidies en privileges die de Renovada-leden genoten. Een invloedrijke aanvoerder van deze

² Manuvakola was in 1994 de vertegenwoordiger van Savimbi die het Lusaka-akkoord ondertekende.

³ 15 van de 70 UNITA-parlementsleden steunden Manuvakola toen deze protesteerde tegen de wijze waarop Gato de macht binnen UNITA naar zich toetrok na de dood van Savimbi (zie ook § 2.2 Politieke ontwikkelingen). Dit aantal geeft enigszins de getalsmatige verhoudingen aan tussen UNITA-Renovada-aanhangers en overige UNITA-parlementsleden.

kritische groep UNITA-parlementsleden, aangeduid als UNITA-Autonome, was Chivukuvuku.

Savimbi distantieerde zich sinds 1998 herhaaldelijk van beide politieke groepen in Luanda en voelde zich slechts politiek vertegenwoordigd door UNITA-woordvoerders in Europa. Wanneer de UNITA-parlementsleden zich te veel afzetten tegen Savimbi, viel hij hen vaak via de media aan. Over het algemeen wordt aangenomen dat er geen direct contact was tussen Savimbi en de politieke UNITA-groepen in Luanda. Renovada had te duidelijk afstand genomen van Savimbi, en hoewel Autonome dicht bij Savimbi stond, maakte Chivukuvuku teveel aanspraak op een eventueel presidentskandidaatschap om geaccepteerd te kunnen worden door Savimbi.

De verschillende UNITA-groeperingen in het parlement speelden een relatief invloedrijke rol en kregen over alle onderwerpen het woord. Over het algemeen lieten de UNITA-parlementsleden zeer kritische geluiden horen, en bij de discussie over een nieuwe grondwet slaagde de UNITA-fractie erin met andere partijen een front te vormen tegen de MPLA. De invloed van het parlement op de regering is echter zeer betrekkelijk, zodat de stem van UNITA-parlementsleden in het overheidsbeleid in de praktijk beperkt was.

De periode na december 1998: hervatting van de burgeroorlog

De militaire afspraken in de akkoorden van Lusaka verloren uiteindelijk in december 1998 hun waarde toen het leger na de consequente weigering van UNITA om conform het Lusaka-protocol te ontwapenen, een offensief begon tegen de UNITA-bolwerken Andulo en Bailundo in het centrale hoogland. UNITA, dat veel sterker bleek dan verwacht, sloeg de aanval af en opende tegenaanvallen op de steden Huambo en Kuito. Het offensief breidde zich uit en in augustus 1999 had UNITA in grote delen van het land het regeringsleger in het defensief gedrongen. Na die overwinningen van UNITA herbewapende het Angolese leger zich en startte in september 1999 operatie "Restauró". Vanaf het begin van operatie "Restauró" werden belangrijke overwinningen behaald op UNITA, mede door aanvallen vanuit Noord-Namibië, mogelijk gemaakt door een overeenkomst met president Nujoma van Namibië. Tot een zelfde soort overeenkomst met Zambia kwam het niet, ondanks besprekingen op hoog niveau tussen Zambiaanse en Angolese delegaties.

Sinds eind 1999 leed de gewapende vleugel van UNITA grote verliezen, waaronder steden, bases en vliegvelden die essentieel waren voor de bevoorrading. Als gevolg daarvan vormde UNITA niet langer een conventionele bedreiging voor het regeringsleger. Savimbi ging hierop noodgedwongen over op guerrilla-tactieken. Zonder de noodzakelijke centrale coördinatie vervielen rondzwervende gewapende UNITA-guerrillagroepen, onder het mom van politiek geïnspireerde guerrilla-activiteiten, tot - in hoofdzaak - banditisme. Waar vóór december 1998

een min of meer heldere scheiding bestond tussen door UNITA beheerst gebied en door de regering beheerst gebied, kreeg het regeringsleger nu in principe overal toegang. Wel raakten de regeringstroepen dunner gespreid over het land, waardoor de mogelijkheden tot het bieden van bescherming aan burgers tegen dergelijke gewapende groepen per saldo in vele gebieden verminderden.

De VN zette zich met name in om het VN-sanctieregime tegen UNITA effectief te maken. De sancties omvatten onder meer een verbod op leverantie van wapens en olieproducten aan UNITA en een verbod op de handel in diamanten afkomstig uit UNITA-gebied. Dit sanctieregime werd aanvankelijk op grote schaal ontdoken. UNITA bleef ondanks de sancties voldoende inkomsten verwerven om haar eigen organisatie en de strijd gaande te houden.

Ondertussen was de oorlog ook voor personen in het regeringsleger een bron van inkomsten geworden. Zo vonden bijvoorbeeld illegale diamantwinning en banditisme (met name veediefstal) plaats door hoge militairen van het regeringsleger en lokale autoriteiten. Bendes voerden roofovervallen uit en vochten onderlinge conflicten uit die vervolgens aan UNITA werden toegeschreven. Ook kon niet worden uitgesloten dat in sommige gevallen door individuele regeringsmilitairen werd samengewerkt met UNITA-rebellen.

2002-heden: Vredesproces

Op 22 februari 2002 werd Savimbi in een vuurgevecht met het regeringsleger gedood. Anderhalve maand later, op 4 april 2002, ondertekenden generaal Kamorteiro, de chef-staf van UNITA, en generaal Nunda van het Angolese leger in Luena een officiële staakt-het-vuren-overeenkomst, in de vorm van een *Memorandum of Understanding* (MoU). Dit MoU werd gepresenteerd als een addendum bij de Vredesakkoorden van Lusaka van november 1994. Deze overeenkomst op militair niveau moest de weg vrij maken voor verdere besprekingen op politiek niveau.

Onmiddellijk na de ondertekening werden enkele belangrijke UNITA-bevelhebbers opgenomen in het Angolese regeringsleger⁴, en werd begonnen de naar schatting 50.000 UNITA-rebellen bijeen te brengen en te ontwapenen of te integreren in het regeringsleger.⁵ Elke ondercommandant van UNITA kreeg een kamp tot zijn beschikking waar hij zijn, vaak uitgehongerde, troepen kon onderbrengen. Uiteindelijk werden in geheel Angola ongeveer 80 demobilisatiekampen (ook wel inkwartieringskampen of *reception areas* genoemd) opgezet.

Reeds vóór de ondertekening van het MoU had het parlement op 2 april 2002 unaniem een voorstel aangenomen, ingediend door de regering, voor een nieuwe Amnestiewet, met een geldigheid tot 45 dagen na de dag dat de wet van kracht

⁴ Jornal de Angola (7 april 2002)

⁵ Jornal de Angola (6 april 2002)

werd.⁶ Die periode van 45 dagen gaf aanleiding tot hevige debatten in het parlement, daar oppositiepartijen de periode te kort vonden om rebellen uit verafgelegen gebieden de kans te geven zich op tijd aan te melden. In de praktijk werd de termijn echter niet zo strikt genomen; ook in de maanden na het verloop van de termijn meldden zich nog voormalige UNITA-rebellen bij de demobilisatiekampen, zonder dat dit tot problemen leidde.

Onduidelijk was welke de precieze tekst van de Amnestiewet was; minstens twee versies circuleerden, die beide als gezaghebbend beschouwd werden. In de ene tekst werd amnestie afgekondigd voor ‘alle misdaden begaan in het kader van het gewapende conflict tussen UNITA-strijdkrachten en de regering’. In de andere tekst werd gesproken van amnestie voor ‘alle militaire misdaden en misdaden tegen de staatsveiligheid in het kader van het Angolese conflict’. De wet was in eerste instantie gericht op UNITA en het Angolese regeringsleger.

Er rezen in de loop van 2002 twijfels over de haalbaarheid van de demobilisatie. Binnen zeer korte tijd na de ondertekening van het staakt-het-vuren hadden zich tienduizenden voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden in de demobilisatiekampen gemeld. Het overgrote deel van de voormalige rebellen was zwaar ondervoed. De Angolese regering vroeg de internationale organisaties de voedsel- en gezondheidszorg in deze kampen op zich te nemen, maar deze organisaties konden vóór de ondertekening van het staakt-het-vuren reeds met moeite tegemoet komen aan de hulpvraag van de grote aantallen ontheemden die Angola kent. In mei 2002 gaven hulporganisaties aan dat zij de onverwacht grote toestroom niet aankonden en dat als gevolg daarvan in de kampen ongeveer vijf personen per dag stierven.⁷ Waarnemers wezen er daarom op dat het succes van de demobilisatie afhing van de mate waarin de regering haar aandeel op zich zou nemen in het bieden van opvang die aansloot op de verwachtingen en wensen van de voormalige rebellen.

Cabinda

Cabinda had in de koloniale tijd een aparte status, omdat Portugal aanvankelijk van plan was het olierijke Cabinda bij onafhankelijkheid in eigen handen te houden. In 1885 tekenden 18 Cabindese stamhoofden een petitie die van Cabinda een Portugees protectoraat zou maken. De rechtsgeldigheid van deze petitie, die ook wel het Verdrag van Simulambuco wordt genoemd, wordt door de Angolese regering betwist. In 1974 kondigde de Portugese regering een referendum aan over zelfbeschikking van Cabinda, maar dit referendum werd nooit gehouden; bij de onafhankelijkheid van Angola in 1975 werd Cabinda door Portugal en Angola tot onvervreemdbaar deel van Angola verklaard.⁸

⁶ Angop, *Parliament unanimously passes amnesty law* (3 april 2002)

⁷ Reuters, *UN forecasts Angolan peace but warns of starvation* (21 mei 2002)

⁸ Amnesty International, *Angola. Extrajudicial executions and torture in Cabinda* (april 1998)

In de enclave, waar tot op de dag van vandaag zestig procent van de Angolese olieproductie en dus van de olie-inkomsten vandaan komt, heeft het onafhankelijkheidsstreven een groot draagvlak onder de bevolking. In 1963 werd de organisatie FLEC (*Frente de Libertação do Enclave de Cabinda*) opgericht. In deze tijd waren Ranque Franque de president, Nzita Tiago de vice-president, en Lubota de premier van de organisatie. Na de inlijving van Cabinda bij Angola in 1975 werd een gewapende tak van FLEC, genaamd FAC (*Forças Armadas de Cabinda*) opgericht. Nadat FLEC-FAC de wapens oppakte, probeerde de MPLA FLEC ertoe over te halen het onafhankelijkheidsstreven op te geven. Een aantal leiders nam een verzoenende positie in, die leidde tot een splitsing in FLEC. Hiermee was FLEC-Renovada (de gematigde factie) ontstaan. Zowel FLEC-FAC als FLEC-Renovada noemt zich FLEC. Het *Frente Democrática de Cabinda* (FDC), de *Movimento do Reagrupamento das Populações Congolosas* (MRPC), en FLEC-Original (van Ranque Franque) zijn allerlei afsplitsingen van FLEC, zonder duidelijke aanhang. In de ogen van de bevolking van Cabinda bestaat er slechts één beweging en dat is FLEC.

FLEC-FAC maakte zich de afgelopen jaren schuldig aan ontvoeringen van buitenlanders, met name Portugezen. Als voorwaarde voor vrijlating eisten de ontvoerders erkenning door Portugal van Cabinda's recht op zelfbeschikking. Uiteindelijk werden de meeste gijzelaars vrijgelaten voor losgeld.

De regering heeft aan het probleem-Cabinda tot aan de dood van Savimbi een lagere prioriteit gegeven dan aan de strijd met UNITA. In 1996 zegde de Angolese regering toe 10% van de belastinginkomsten uit olie toe te voegen aan het provinciale budget van Cabinda. Dit nam het separatisme enige wind uit de zeilen. Toch is er verder geen groot verschil tussen de houding van de regering ten opzichte van Cabinda en ten opzichte van andere provincies. De gouverneur van Cabinda is lid van de MPLA en benoemd door de president.

2.1.3 Staatsinrichting

De Angolese grondwet dateert van 11 november 1975 en is een aantal malen, laatstelijk op 26 augustus 1992, herzien. De laatste herziening betrof de invoering van een meerpartijensysteem. Sinds geruime tijd is binnen de Nationale Assemblee een Commissie voor Constitutionele Hervorming doende een geheel nieuwe grondwet te ontwerpen.

De Republiek Angola (tot augustus 1992 de Volksrepubliek Angola) is in naam een parlementaire meerpartijendemocratie, in feite echter een republiek met een sterk presidentieel systeem. De president is tevens opperbevelhebber van de strijdkrachten. Hij benoemt (en ontslaat) de overige leden van het kabinet, hij benoemt de rechters van het Hooggerechtshof en schrijft verkiezingen uit. Sinds 5 december 2002 is de functie van minister-president opnieuw ingesteld, nadat in

januari 1999 de president zichzelf direct aan het hoofd van het kabinet had geplaatst.

De volksvertegenwoordiging bestaat uit één kamer, de Nationale Assemblee (*Assembléia Nacional*), en heeft 220 zetels. De leden worden volgens het systeem van evenredige vertegenwoordiging gekozen, in principe voor een termijn van vier jaar. Op 29-30 september 1992 werden echter de laatste verkiezingen gehouden, zowel voor het parlement als voor de president, die tevens de eerste meerpartijverkiezingen waren. Sindsdien zijn nieuwe verkiezingen steeds uitgesteld in verband met de burgeroorlog.

Aan het hoofd van de provincies staat een gouverneur, bijgestaan door een vice-gouverneur, die beiden door de president benoemd worden.

Het rechtssysteem is gebaseerd op Portugees burgerlijk recht en op gewoonterecht. De onafhankelijkheid van de rechtspraak is in de grondwet vastgelegd. De wettelijke leeftijd voor meerderjarigheid is 18 jaar.

2.2 Politieke ontwikkelingen

In deze paragraaf komen de politieke ontwikkelingen uit de verslagperiode, september 2002 tot en met maart 2003 aan bod. Allereerst zal worden ingegaan op de vorderingen in het vredesproces. Hierbij zal achtereenvolgens worden ingegaan op de benoeming van UNITA-functionarissen op overheidsfuncties; de omvorming van UNITA tot een politieke partij; het verkiezingsproces; en de nationale verzoening. Vervolgens zal een beschrijving worden gegeven van de situatie in Cabinda. Tot slot zal worden ingegaan op de buitenlandse betrekkingen van Angola.

Vredesproces

Op 2 augustus 2002 verklaarde de Angolese regering de demobilisatie en ontwapening van de voormalige UNITA-rebellen voltooid. Het regeringsleger gaf aan dat het de meeste wapens van de voormalige UNITA-rebellen had ingenomen, en dat de locaties van opslagplaatsen voor wapens en munitie bekend waren gemaakt.⁹ Hiermee was voldaan aan de militaire aspecten van het Lusaka-protocol. Op 26 augustus 2002 ondertekenden de regering en UNITA het *Memorandum of Commitment for the Final Implementation under the Protocol*. In dit memorandum werd overeengekomen dat in een periode van 45 dagen de overblijvende politieke aspecten van het Lusaka-protocol zouden worden uitgevoerd. Deze politieke aspecten werden benoemd als:

⁹ In september 2002 werden in overeenstemming met het Lusaka-protocol alleen al in de provincie Cuando-Cubango 48 wapendepots van UNITA vernietigd. Bron: Jornal de Angola (16 september 2002)

- nationale verzoening en de sociale reïntegratie van voormalige UNITA-rebellen,
- toewijzing van faciliteiten aan UNITA,
- toewijzing van overheids- en regeringsfuncties aan UNITA-leden,
- omvorming van UNITA tot een volwaardige politieke partij,
- herziening van de nationale symbolen van Angola¹⁰, en
- start van het verkiezingsproces.¹¹

In het kader van het *Memorandum of Commitment* werd de *Joint Commission on the Peace Process* opgericht. De Commissie werd onder leiding gesteld van Ibrahim Gambari, de Speciale Vertegenwoordiger van de VN secretaris-generaal. In de *Joint Commission* hadden plaats de regering, UNITA en de troika van buitenlandse waarnemers: Portugal, Rusland en de Verenigde Staten.¹²

Toen de *Joint Commission* zich op 21 november 2002 onder zware druk van de Angolese regering en met instemming van UNITA ophief, was nog niet aan alle punten in het *Memorandum of Commitment* voldaan. De Angolese regering wilde zo weinig mogelijk buitenlands toezicht om de aandacht van de binnenlandse problemen af te leiden en de focus te leggen op het functioneren in de internationale arena, zoals het lidmaatschap van de VN Veiligheidsraad en de voorzitterschappen van zowel de Afrikaanse Unie als de organisatie voor Zuidelijk Afrika, SADC.¹³ De punten uit het *Memorandum* waaraan wel voldaan was, waren de toewijzing van faciliteiten aan UNITA; de benoeming van UNITA-functionarissen voor posten in de provinciale en districtsoverheden, ambassadeurschappen en andere overheidsfuncties; en de omvorming van UNITA tot een politieke partij. Verder werden over het verkiezingsproces enkele afspraken gemaakt. Deze punten worden hieronder uitgewerkt.

Benoeming UNITA-functionarissen

In de provincies Lunda Sul, Uije en Cuando Cubango werden UNITA-leden aangesteld als gouverneur. In december 2002 maakte president Dos Santos zijn nieuwe kabinet van 27 ministers bekend, waarin vier leden van UNITA waren opgenomen. De functie van eerste minister, die na opheffing in 1999 nu opnieuw werd ingevoerd, ging naar MPLA-minister van Binnenlandse Zaken, Fernando 'Nando' da Piedade Dias dos Santos.

¹⁰ Uiteindelijk werd met betrekking tot het onderwerp herziening van nationale symbolen besloten dat dit een taak was van het parlement. UN/S/2002/1353, *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 21

¹¹ UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 4-6

¹² UN/S/2002/1353, *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 7

¹³ NRC Handelsblad, *Land zonder schaamlap* (30 november 2002), p. 27

Niet overal ging de toekenning van faciliteiten aan UNITA even gemakkelijk. UNITA meldde drie incidenten in januari 2003 waarbij UNITA-leden die partijbureaus wilden opzetten op het platteland door MPLA-jeugd (herkenbaar aan T-shirts en legerschoenen) hardhandig lastig gevallen werden. De lokale autoriteiten namen hiertegen geen maatregelen.¹⁴

Omvorming van UNITA tot politieke partij

In oktober 2002 kondigden UNITA-Renovada en de voormalige gewapende UNITA-factie, nu onder leiding van generaal Lukamba 'Gato', aan zich herenigd te hebben in een nieuwe politieke UNITA. Het nieuwe UNITA had 18 werkgroepen opgezet om als schaduwkabinet van de regering te functioneren.¹⁵ De herenigingsonderhandelingen waren niet zonder problemen verlopen. Nadat Manuvakola eind juli 2002 aftrad als leider van UNITA-Renovada om de hereniging met UNITA te bevorderen, had hij aangegeven toe te zullen treden tot het leiderschap van een herenigd UNITA.¹⁶ Op 6 augustus 2002 werd een gezamenlijke politieke commissie van 60 personen ingesteld, maar enkele weken later trok UNITA-Renovada zich terug uit herenigingsbesprekingen met Gato's UNITA. Onderwerp van de onenigheid tussen de twee UNITA-facties was de verdeling van het aantal zetels in de gezamenlijke politieke commissie.¹⁷ Op 4 oktober 2002 werd het aantal leden van de politieke commissie uitgebreid van 55 tot 250 (waarvan 37 oud-Renovada-leden) om tegemoet te komen aan de wensen van UNITA-Renovada.¹⁸ Vooralnog is Gato aangewezen als hoofd van de nieuwe politieke commissie,¹⁹ en Manuvakola benoemd tot secretaris voor Constitutionele Zaken. Tijdens de verzoeningsceremonie van UNITA in oktober 2002 was Manuvakola echter afwezig.²⁰

Vooralsnog geeft UNITA aan in mei 2003 een nieuwe leider te zullen kiezen. Enkele namen die hierbij worden genoemd zijn Chivukuvuku (UNITA-parlementslid)²¹ en Samakuva (de voormalige vertegenwoordiger van UNITA in Parijs).²² Gato heeft aangegeven zich niet kandidaat te zullen stellen.

Verkiezingen

In de Joint Commission kwamen de regering en UNITA overeen dat de kwestie van de tweede ronde van de verkiezingen van 1992 door de ontwikkelingen

¹⁴ Interview met Simao Sakala, adjunct-secretaris voor Externe Betrekkingen van UNITA, en IRIN, *Angola: UNITA officials accuse govt supporters of intimidation* (6 februari 2003)

¹⁵ IRIN, *UNITA reunification boost for peace proces* (10 oktober 2002)

¹⁶ IRIN, *Angolans in SA want to go home* (7 augustus 2002)

¹⁷ IRIN, *Humanitarian effort hampered by lack of access* (20 augustus 2002)

¹⁸ UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 8, *Jornal de Angola* (5 oktober 2002)

¹⁹ IRIN, *UNITA calls for lifting sanctions* (23 augustus 2002)

²⁰ *Jornal de Angola* (9 oktober 2002)

²¹ UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 6.27

²² *Jornal de Angola* (18 februari 2003)

achterhaald is. Deze tweede ronde is nooit gehouden, omdat UNITA de uitslag van de eerste ronde verwierp en de burgeroorlog hervatte. In het Lusaka-protocol van 1994 was vastgelegd dat deze tweede ronde alsnog gehouden zou moeten worden, maar in de *Joint Commission* werd overeengekomen dat in plaats van een tweede ronde, nieuwe algemene verkiezingen georganiseerd zouden worden. Zowel de regering als UNITA verzocht daarbij om hulp van de VN. Verkiezingen zijn voorzien voor 2004.²³

De procedures die betrekking hebben op verkiezingen zullen opgenomen worden in de nieuwe, nog te presenteren grondwet. Op dit moment is er daarom nog geen duidelijkheid over bijvoorbeeld de acceptatieprocedures voor presidentskandidaten. President Dos Santos gaf in december 2001 aan zich niet opnieuw kandidaat te zullen stellen voor het presidentschap. Hierop ontstond een publieke discussie over zijn opvolging, die de tegenstellingen tussen de gematigden en hardliners binnen de MPLA duidelijker aan het licht bracht. Ondertussen wordt veel druk op Dos Santos uitgeoefend om zich toch weer beschikbaar te stellen²⁴ en de kans dat hij dit inderdaad zal doen wordt groot geacht.

Twee personen hebben vooralsnog bevestigd mee te dingen naar het presidentschap van Angola: de socioloog en econoom Vicente Pinto de Andrade²⁵ en de voorzitter van de Angolese Republikeinse Partij Carlos Alberto Contreiras Gouveia.²⁶

Sociale reïntegratie en verzoening

Wat niet voltooid was, hetgeen ook niet te verwachten was in de 45 dagen die in het *Memorandum of Commitment* waren gesteld, waren de punten sociale reïntegratie van voormalige UNITA-rebellen en de nationale verzoening.

De Angolese regering wil de demobilisatie en reïntegratie van de ongeveer 80.000 voormalige UNITA-rebellen en hun 300.000 familieleden zoveel mogelijk in eigen handen houden, maar gaat daarbij nogal eens overhaast te werk. Ontmanteling van de demobilisatiekampen heeft in principe veel haast voor de regering, die geen UNITA-enclaves in de vorm van semi-permanente kampen wenst. Overigens meldden zich zelfs in de eerste maanden van 2003 nog UNITA-rebellen aan bij de demobilisatiekampen. Voor een deel betrof het verzwakte en

²³ UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 21

²⁴ Bijvoorbeeld door Antonio dos Santos Franca 'Nдалу', voormalig opperbevelhebber van het Angolese leger en ambassadeur van Angola in de Verenigde Staten; in: *Jornal de Angola* (4 september 2002). In december maakte de MPLA bekend dat de partij Dos Santos nog steeds aanmerkt als presidentskandidaat voor de komende verkiezingen; in: *Jornal de Angola* (12 december 2002)

²⁵ *Agora* (week 39 2002)

²⁶ *Jornal de Angola* (29 maart 2003)

gehandicapte voormalige rebellen en hun familieleden, maar voor een deel betrof het elitetroepen van UNITA, die zich tot dan toe schuil gehouden hadden.

Sinds de opheffing van de *Joint Commission* in november 2002 is een Nationale Commissie voor Reïntegratie ingesteld.²⁷ Voormalig minister van Binnenlandse Zaken, nu eerste minister, Nando staat aan het hoofd van deze commissie. Volgens bronnen binnen UNITA is deze commissie een dode letter en wordt er sinds de opheffing van de *Joint Commission* niet meer serieus met UNITA overleg gepleegd over de voortgang van het vredesproces.²⁸

In september 2002 kondigden de provinciale autoriteiten van Huambo aan de demobilisatiekampen in die provincie op 15 oktober te zullen sluiten. De nationale regering gaf daarop respijt tot het einde van 2002.²⁹ Deze termijnen leidden tot opschudding, en WFP sprak zijn zorg uit over dit plan. Het zaaiseizoen zou op het moment van demobilisatie ten einde zijn, waardoor een oogstjaar verloren zou zijn en de hervestigde UNITA-rebellen en hun families alsnog afhankelijk zouden blijven van humanitaire hulp.³⁰ Uiteindelijk waren in april 2003 33 demobilisatiekampen opgeheven in de provincies Benguela, Cuanza Sul, Cunene, Bengo, Moxico, Zaire, Bié, Cuanza Norte en Humabo. 241.589 personen vertrokken naar hun plaats van herkomst.³¹

Recentelijk heeft de regering ingezien dat meer tijd nodig is voor de taken van het regeringsleger en het ministerie van Sociale Reïntegratie (MINARS) op dit terrein. Het regeringsleger is verantwoordelijk voor de eerste betalingen (100 USD) en de registratie van de bewoners van de demobilisatiekampen. De voormalige rebellen en hun familieleden krijgen vervolgens identiteitskaarten. Vervolgens is MINARS verantwoordelijk voor de samenstelling en distributie van de hervestigingskits.³² Lange tijd vond de samenstelling op een ongeorganiseerde wijze plaats, maar daar is verbetering in gekomen. Het distribueren van de kits en de daadwerkelijke hervestiging van de voormalige UNITA-rebellen levert echter nieuwe logistieke problemen op. De hervestigingsplaatsen van de voormalige rebellen kunnen zeer ver verwijderd zijn van de plaats waar de rebellen in de kampen zitten. Soms vertrekken mensen uit de kampen, maar komen zij onderweg vast te zitten. De lokale bevolking weigert vaak de mensen op te nemen of te helpen. UNITA ondervindt meer weerstand van de burgerbevolking dan van het regeringsleger. Er is nog steeds sprake van clandestiene samenwerking tussen elementen uit UNITA en het regeringsleger. De traditionele diamanthandel door UNITA is alleen

²⁷ UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 15

²⁸ Interview met Simao Sakala, adjunct-secretaris voor Externe Betrekkingen van UNITA

²⁹ IRIN, *Reception areas to close in December* (22 oktober 2002)

³⁰ IRIN, *WFP concerned over closure camps* (25 oktober 2002)

³¹ *Jornal de Angola* (3 april 2003)

³² Deze kits bestaan uit een aantal eerste benodigdheden, zoals landbouwgereedschap, zaden en keukengerei etc.

mogelijk doordat een aantal legercommandanten deze toelaat en daarvoor commissie ontvangt. Er is nauwelijks sprake van veiligheidsincidenten tussen het regeringsleger en voormalige UNITA-eenheden.

Verwacht wordt dat de hervestiging van gedemobiliseerde UNITA-rebellen en hun familieleden zal duren tot juni 2003 en dat in de tweede helft van 2003 dan begonnen zou kunnen worden met de daadwerkelijke reïntegratieprogramma's. Voorzien is dat de Wereldbank deze zal financieren. De reïntegratieprogramma's betreffen beroepstrainingen, onderwijs etcetera, die - naar verwachting - moeilijk te realiseren zullen zijn, daar de voormalige rebellen door het hele land verspreid zullen zitten.

UNITA zegt zich zorgen te maken over de gevolgen van gebrek aan reïntegratie van de voormalige UNITA-rebellen. Hoewel men niet voorziet terug te zullen keren naar een burgeroorlog, bestaat er een duidelijk risico voor de veiligheidssituatie in Angola. Het is goed mogelijk dat er een grote toename van criminaliteit en wraakacties van individuen of groepen zal plaatsvinden in de toekomst, als de regering haar beloften niet kan of wil nakomen.³³ Het UNITA-leiderschap in Luanda bezoekt soms de kampen om het contact met en de loyaliteit van de achterban intact te houden.³⁴

UNITA is begonnen eigen plannen voor reïntegratie van de rebellen vorm te geven. Voor een deel bestaan deze uit het exploiteren van diamantmijnen (goedgekeurd onder het Lusaka-protocol) en landbouw. Voor de uitvoering van deze plannen zijn contacten gelegd met particuliere bedrijven en ngo's. Daarnaast hebben individuele oud-rebellen initiatieven genomen om in hun eigen onderhoud te voorzien. Er zijn klachten dat dit soort initiatieven echter door de autoriteiten in een aantal gevallen onmogelijk gemaakt werd.³⁵

In januari 2003 bood UNITA's secretaris voor politieke zaken Abilio Camalata op de nationale radio namens UNITA excuses aan voor 'vele fouten die waren gemaakt tijdens het conflict'. Hoewel het maatschappelijk middenveld de regering opriep eveneens haar excuses aan te bieden, gebeurde dit niet.³⁶

Cabinda

Reeds voorafgaand aan de verslagperiode leidden de goede banden van Angola met de regeringen van de DRC en de Republiek Congo (Brazzaville) ertoe dat de Cabindese rebellen geïsoleerd raakten van steun buiten de enclave.³⁷ In de verslagperiode verlegde de Angolese regering haar aandacht nog uitdrukkelijker

³³ International Crisis Group (ICG), *Dealing with Savimbi's Ghost: The security and humanitarian challenges in Angola* (26 februari 2003), p. i, 2

³⁴ Interview met Simao Sakala, adjunct-secretaris voor Externe Betrekkingen van UNITA

³⁵ Interview met Simao Sakala, adjunct-secretaris voor Externe Betrekkingen van UNITA

³⁶ IRIN, *Angola: NGO's urge govt to apologise for war atrocities* (7 januari 2003)

³⁷ IRIN, *Cabinda separatists call for an end to hostilities* (21 augustus 2002)

naar Cabinda; de daarbij gekozen strategie combineert militaire en politieke middelen.

De regering heeft verscheidene keren aangegeven niet verder te willen gaan dan een heel beperkte mate van autonomie voor Cabinda.³⁸ In de verslagperiode nam de druk van de Angolese zijde op de gewapende FLEC-groepen toe om in te stemmen met vredesbesprekingen. Hierbij gaf de regering aan geen buitenlandse bemiddeling te wensen.³⁹ Als een geste van goede wil stelde president Dos Santos in de zomer van 2002 Anibal Rocha aan als gouverneur in Cabinda. Rocha was daarvoor gouverneur van Luanda geweest, waar hij een goede naam had opgebouwd met de sociaal-economische ontwikkeling van die provincie. Verder ging de regering gesprekken aan met verschillende personen die namens de Cabindese bevolking (zeggen te) spreken.⁴⁰ Sommigen zijn leiders uit het verleden of personen die bekend staan om hun gematigde houding. Door enerzijds in te zetten op meer ontwikkeling voor Cabinda en door anderzijds te ‘onderhandelen’ met allerlei prominenten van FLEC, poogt de regering binnen FLEC verdeeldheid te zaaien (een methode die in het verleden ook met succes tegen andere politieke tegenstanders werd gebruikt).

Parallel aan de ontwikkelingen op het politieke vlak voerde de regering de druk in Cabinda op door middel van een omvangrijk militair offensief, dat werd ingezet in september 2002.⁴¹ Het aantal troepen van het Angolese regeringsleger in Cabinda nam vanaf de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* met UNITA in april 2002 sterk toe. De gouverneur van Cabinda ontkende de toename, maar gaf wel aan dat het regeringsleger in de provincie met ‘zuiveringsoperaties’ bezig was.⁴² Een grote aanwezigheid van elite-troepen, bestaande uit de zogenaamde *caçadores* en *ninja's* (zie § 2.3 Veiligheidssituatie), is erop gericht de rebellen te isoleren ten opzichte van de buurlanden, maar meer nog van de lokale bevolking, onder wie veel sympathie bestaat voor het streven van FLEC naar meer autonomie ofwel onafhankelijkheid. De bevolking wordt daarom van de dorpen in het oerwoud weggedreven naar de meer bewoonde delen van Cabinda, danwel sterk in de bewegingsvrijheid beperkt door de aanwezigheid van militairen (zie § 3.3.4 Bewegingsvrijheid).

³⁸ In september 2002 vond in Luanda een tweedaagse conferentie plaats over het conflict in Cabinda. De regering gaf wederom aan dat onafhankelijkheid voor Cabinda geen optie was, maar dat over een zekere mate van autonomie gesproken kon worden, bron: IRIN, *Peace incomplete until solution found for Cabinda* (24 september 2002).

³⁹ Jornal de Angola (25 september 2002 en 6 oktober 2002)

⁴⁰ Voorbeelden van oud-leiders zijn: Ranque Franque, de eerste president van FLEC, en Lubota, de toenmalige premier. Tiburcio is een leider van FLEC-Renovada, de gematigde factie.

⁴¹ Coalition for citizens rights, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002)

⁴² Jornal de Angola (19 oktober 2002)

Op het gebied van de mensenrechten is de situatie in Cabinda als gevolg van de militaire operaties door het regeringsleger sinds september 2002 ernstig verslechterd. Volgens een rapport van de onafhankelijke ad hoc mensenrechten ngo voor Cabinda voert het regeringsleger na aanvallen door de rebellen op militaire doelen vaak wraakacties uit op burgerdoelen in de buurt. In de rapportage worden schendingen genoemd en beschreven die bij de wraakacties plaatsvonden. Het betreft buitengerechtelijke executies, verdwijningen, mishandeling en marteling, plundering en vernieling van woningen. Er waren meerdere berichten van vrouwen die voor de ogen van hun echtgenoten of ouders waren verkracht, met het doel hen te intimideren en te vernederen. De schendingen worden in de hand gewerkt door de omstandigheden waaronder de regeringssoldaten in Cabinda verblijven (zie ook § 2.3 Veiligheidssituatie) en door het feit dat het overgrote deel van de bevolking achter de idealen van FLEC staat, waardoor zij door het leger en de *ninja's*⁴³ als verlengstuk van de rebellen wordt gezien.⁴⁴

Er vinden mensenrechtenschendingen door FLEC plaats (zie ook § 2.3 Veiligheidssituatie). Alle inwoners van Cabinda, met name in de dicht beboste gebieden waar FLEC zich meestal ophoudt, kunnen gedwongen worden om logistieke hulp te bieden. Ook kunnen jonge mannen, soms minderjarigen, gedwongen gerekruteerd worden. Personen die verdacht worden van sympathieën voor de regering kunnen door FLEC-rebellen worden mishandeld of vermoord. Overigens zijn er minder berichten van schendingen door FLEC dan van schendingen door regeringstroepen. Dit hangt samen met het feit dat de rebellen een grote aanhang hebben onder de bevolking, maar ook met het feit dat het aantal regeringssoldaten in Cabinda vele malen groter is dan het aantal FLEC-rebellen.

Langs de wegen naar en in Cabinda-stad hebben grote aantallen ontheemden uit de Mayombe-regio hun toevlucht gezocht als gevolg van plunderingen door soldaten van het regeringsleger.⁴⁵

In februari 2003 kondigde de Angolese regering aan een vredesvoorstel voor Cabinda voor te bereiden. Voorwaarde van de regering was echter dat FLEC-FAC de wapens neer zou leggen. FLEC-FAC gaf echter aan daarmee te zullen wachten tot de regering aanwijsbaar bereid zou blijken tot verdere dialoog. Eerdere pogingen om het conflict te beëindigen, mislukten.⁴⁶

⁴³ Voor uitleg van de term *Ninja's* zie § 2.3 Veiligheidssituatie

⁴⁴ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3. Hoewel de beschreven schendingen teruggaan tot 1994, vond het overgrote deel ervan plaats in de verslagperiode.

⁴⁵ AFP, *Angola: Military operations in Cabinda force villagers to abandon homes* (18 november 2002)

⁴⁶ IRIN, *Angola: Separatists urge govt to deliver on promise of dialogue* (19 februari 2003)

Traditionele leiders worden vaak niet erg serieus genomen door de bevolking, doordat ze inmiddels geïncorporeerd zijn in het (post)koloniale administratieve systeem. De laagste autoriteit is de *chef de aldeia* (dorpschef), die meestal wordt gekozen door de bevolking van zijn dorp, maar in sommige gevallen aangewezen wordt door de autoriteiten. Deze dorpschefs staan vaak het dichtst bij de bevolking. Boven de dorpschefs staan de *soba's*. De term *soba* werd van oudsher gebruikt voor traditionele leider, maar werd overgenomen in de officiële administratieve hiërarchie; *soba's* zijn geregeld door de regering aangewezen. De *regedores* staan in hiërarchie boven de *soba's*. De functie bestaat alleen in Cabinda, als gevolg van de politieke situatie aldaar. Boven de *regedores* staan de gemeentelijke bestuurders (er zijn 4 gemeenten in Cabinda), en daarboven de gouverneur en de vice-gouverneur. Deze worden allen benoemd vanuit Luanda. Het overgrote deel van de Cabindezen staat in meer of mindere mate achter de strijd voor onafhankelijkheid. Hoe hoger echter de plaats van een functionaris in de administratieve hiërarchie is, des te groter de loyaliteit aan de Angolese regering.

Buitenlandse betrekkingen

In het verleden waren de buitenlandse betrekkingen van Angola met name gericht op implementatie van de sancties tegen UNITA. Sinds de ondertekening van de vrede is de inzet van het internationale beleid van Angola veranderd; prioriteit is nu (financiële) bijstand te winnen voor de wederopbouw van Angola. De donoren nemen echter een toenemend kritische houding in ten opzichte van de Angolese regering gezien het binnenlandse economische en humanitaire beleid.⁴⁷

Sinds de ondertekening van het vredesakkoord heeft het Angolese leger zich teruggetrokken uit Namibië en Zambia en neemt zijn betrokkenheid bij het conflict in de DRC af. De aanwezigheid van het leger in de Republiek Congo (Brazzaville) is gericht op ondersteuning van president Sassou-Nguesso, maar ook op isolatie van de rebellen in Cabinda, en lijkt voorlopig in stand te blijven.

In de verslagperiode stuurde de Angolese regering ook eenheden naar Ivoorkust ter ondersteuning van president Gbagbo na de mislukte coup van september 2002.⁴⁸

Verscheidene leden van de Angolese regering hebben aangegeven een rol weggelegd te zien voor Angola als vredehandhaver in centraal en zuidelijk Afrika.⁴⁹

⁴⁷ Economist Intelligence Unit, *Country report for Angola* (januari 2003), p. 2

⁴⁸ Economist Intelligence Unit, *Country report for Angola* (januari 2003), p. 3

⁴⁹ Jornal de Angola (16 november 2002)

2.3 Veiligheidssituatie

In deze paragraaf wordt eerst een overzicht gegeven van de strijdkrachten waarover de Angolese overheid beschikt en van de kracht en samenstelling van UNITA en FLEC-facties. Vervolgens worden de militaire ontwikkelingen in de verslagperiode beschreven, uitmondend in een beschrijving van de veiligheidssituatie in Angola per maart 2003.

Angolese leger (Forças Armadas Angolanas - FAA)

Het Angolese leger staat bekend als het grootste en sterkste leger van zuidelijk en centraal Afrika. Het valt onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Defensie. Precieze aantallen over het Angolese leger zijn niet bekend, maar geschat wordt dat het leger beschikt over ongeveer 160.000 manschappen. De landmacht bestaat uit ongeveer 150.000 troepen, verdeeld over 35 regimenten. De grootte van de luchtmacht wordt geschat op 8.000 militairen en die van de marine op 2.000. Een anti-terroristische commando-eenheid binnen het leger staat bekend als de *caçadores*. Samen met de *ninja's*, een vergelijkbare eenheid binnen de politie, waren zij verantwoordelijk voor het opsporen en doden van Savimbi, en worden zij nu ingezet in Cabinda.

Militaire dienst is verplicht voor mannen. Volgens de wet op rekrutering, moet iedere jongeman zich wanneer hij 18 jaar wordt, aanmelden.

Vrouwen kunnen gerekruteerd worden, maar dit is altijd op vrijwillige basis.

De dienstplicht duurt volgens de wet twee jaar, maar in de praktijk zijn langere perioden, tot zeven jaar, niet ongebruikelijk. Dit is vaak het gevolg van een gebrek aan mogelijkheden voor de dienstplichtige om het afzwaaien te kunnen afdwingen bij de commandant, maar kan ook een keuze zijn, bijvoorbeeld ingegeven door het gebrek aan economische alternatieven.

Het leger probeert desertie tegen te gaan door rekruten hun dienst te laten vervullen in een ander deel van het land dan waar ze vandaan komen. Toch komt desertie geregeld voor (zie verder § 3.4.4).

Ook nu er buiten Cabinda geen gevechtshandelingen meer plaatsvinden, bleef het leger moeite houden met het afdwingen van permanente discipline onder de troepen. Doordat militaire commandanten van het regeringsleger in de meeste gevallen hun soldaten onvoldoende logistieke steun (levensmiddelen, kleding en ander materieel) konden meegeven, was er sprake van oncontroleerbaar gedrag van de troepen.⁵⁰ In daadwerkelijke oorlogssituaties, in de verslagperiode betrof dat alleen Cabinda, hebben zich ernstige gevallen van gebrek aan discipline voorgedaan. In sommige regio's, met name het noordoosten van Angola, vindt illegale diamantzoekerij en ander banditisme (met name veediefstal) plaats door hoge militairen van het regeringsleger en lokale autoriteiten. Sinds 2001 wordt er

⁵⁰

Global IDP Project, *Profile of internal displacement: Angola* (18 februari 2003), p.8

meer aandacht aan de interne discipline besteed, waardoor een zekere verbetering waarneembaar is.

Presidentiële garde

De presidentiële garde maakt geen deel uit van het regeringsleger. De garde staat onder direct gezag van de *Casa Militar* van de *Futungo de Belas* (meestal kortweg de *Futungo* genoemd), het bureau van de president. Generaal Copelipa is in de *Futungo* de persoon die zich met militaire zaken bezighoudt, en verantwoordelijk is voor de presidentiële garde. De presidentiële garde bestaat uit ongeveer 5.000 tot 10.000 troepen.

De aanwezigheid van Angolese militairen in Ivoorkust betreft mogelijk de presidentiële garde, die door Generaal Copelipa op een particulier contract naar Ivoorkust zou zijn gestuurd. Het ministerie van Defensie ontkent Angolese aanwezigheid in Ivoorkust, maar is niet betrokken bij besluitvorming over de presidentiële garde.

Angolese politie

De politie valt onder verantwoordelijkheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken. Het vertrouwen van de bevolking in de politie in Angola is traditioneel zeer beperkt. De salarissen van politieagenten zijn laag⁵¹, soms blijft de betaling van de salarissen uit, en de werkomstandigheden zijn slecht. Deze omstandigheden leiden er nog steeds toe dat het voorkomt dat politiebeambten de burgerbevolking afpersen en in voorkomende gevallen mishandelen, verkrachten of beroven. Theoretisch is het mogelijk bescherming van hogere autoriteiten in te roepen tegen dergelijk wangedrag, maar slechts weinig Angolezen zijn op de hoogte van deze mogelijkheid, of kunnen de weg vinden naar de juiste instanties. De gewone burger ziet de politie als de verpersoonlijking van het gezag en zal niet protesteren tegen wangedrag.

Niettemin is de discipline bij de politie waarneembaar beter dan die in het leger. In de media wordt zo nu en dan aandacht besteed aan klachten over zich misdragende agenten, en aan arrestaties en veroordelingen van agenten wegens wangedrag.

Onderdeel van de politie vormt de *Policia de Intervenção Rapida*, ook wel *Ninja's* of *Balamuka* (Kimbundu voor 'Sta op!') genoemd. Net als de politie valt de *Policia de Intervenção Rapida* onder het ministerie van Binnenlandse Zaken. Toen als gevolg van de Bicesse-akkoorden in 1991 het Angolese leger werd afgeslankt, werden veel van de voormalige militairen ingezet bij de *Ninja's*. Het betreft elite-troepen die vaak geweld gebruiken, zwaarder bewapend zijn dan gewone politieagenten, en intimiderend gekleed gaan (in zwarte uniformen, met zonnebril), anders dan gewone politieagenten, die blauwe uniformen dragen. De *Ninja's* worden vaak ingezet voor begeleiding van voedseltransporten in de

⁵¹

Een politie-agent verdient 30 USD per maand.

provincies en bij invallen in wijken waar criminele activiteiten worden vermoed. Ook worden de *Ninja's* ingezet tegen legeronderdelen die zich onvoldoende gedisciplineerd gedragen. Ze werken als een garantie dat het leger niet in de verleiding komt de macht geheel of gedeeltelijk over te nemen.

De *Ninja's* kunnen vrij autonoom opereren en hebben voor huiszoekingen slechts goedkeuring van hun meerdere nodig. Bij invallen door *Ninja's*, zowel binnen als buiten Luanda, vallen af en toe doden en gewonden als gevolg van vuurgevechten.

Recentelijk zijn soldaten die teruggekeerd zijn uit de DRC en gedemobiliseerd, opgenomen in de politie. Zij maken deel uit van de gewone politie-eenheden, maar gaan gekleed als *Ninja's*. Dit is waarschijnlijk bedoeld als preventiemiddel, omdat er onder de bevolking veel angst bestaat voor de *Ninja's*. De *Ninja's* worden behalve voor de meer ingewikkelde opdrachten relatief weinig ingezet voor politietaken; ze hebben vaker een paramilitaire functie.

*De voormalige gewapende factie van UNITA*⁵²

Sinds de dood van Savimbi is UNITA zich aan het reorganiseren. De gewapende arm van Savimbi's UNITA werd in juli 2002 opgeheven. Inmiddels is het overgrote deel van de voormalige UNITA-rebellen ontwapend en gedemobiliseerd. Overigens wordt aangenomen dat een deel van de wapens niet is ingeleverd; door de naar schatting 80.000 voormalige UNITA-rebellen werden volgens *Human Rights Watch* slechts zo'n 26.000 stuks kleine wapens en munitie daadwerkelijk ingeleverd.⁵³

Voorheen kende elke regio⁵⁴ zijn UNITA-regiocommandant, die weer ondercommandanten hadden. In totaal waren er 38 ondercommandanten, die elk hun eigen demobilisatiekamp kregen. Binnen UNITA heerst nog steeds een strakke discipline die ook in de inkwartieringskampen in stand blijft.

*FLEC-facties*⁵⁵

Er is weinig informatie over de organisatiestructuur van FLEC. Wat de Cabindese burger betreft is er slechts één organisatie die zich inzet voor onafhankelijkheid, en dat is FLEC. Dat deze organisatie uiteengevallen is in verschillende facties wordt gezien als gevolg van de verdeel-en-heers-politiek van de regering in Luanda. FLEC heeft eigenlijk geen grootste leider: het gaat om een conflict tussen Cabindezen enerzijds en buitenstaanders (Angolezen) anderzijds. De meest

⁵² Voor een beschrijving van de geschiedenis en verschillende facties van UNITA, zie ook § 2.1.2 Geschiedenis

⁵³ Human Rights Watch, *World report 2003* (januari 2003), p. 15

⁵⁴ UNITA kende de regionale onderverdeling Noordoost (onder generaal Sami), Kust en Centraal (onder generaal Kamorteiro), Zuid (onder generaal Kananay), en Zuidoost (onder generaal Apolo).

⁵⁵ Voor een beschrijving van de geschiedenis en verschillende facties van FLEC, zie ook § 2.1.2 Geschiedenis

relevante facties zijn FLEC-FAC en FLEC-Renovada. FLEC-FAC staat onder militaire leiding van Estanislau Boma en onder politieke leiding van Nzita Tiago. Tiago verblijft in Frankrijk. FLEC-Renovada leiders zijn Bento Bembe⁵⁶ en Tiburcio. FLEC-FAC is een militant-radical en FLEC-Renovada een gematigde spreekbuis voor de Cabindezen. Om deze reden wordt de gewapende tak van FLEC ook vaak automatisch geassocieerd met FLEC-FAC. In de praktijk worden acties vaak lokaal georganiseerd, waarbij de verschillende lokale groepen loyaal aan elkaar zijn, en waarbij het gemeenschappelijk doel onafhankelijkheid, danwel verregaande autonomie voor Cabinda is. Voor zover er sprake is van een hoofdkwartier, is dit mobiel.

Het aantal gewapende acties door FLEC-groeperingen en de omvang daarvan, is zeer gering. Alle FLEC-facties tezamen stellen over 5.000 rebellen te beschikken. Waarnemers schatten dat dit er in werkelijkheid ongeveer 600 zijn.⁵⁷

Veiligheidssituatie

Al sinds de bekendwording van de dood van Savimbi eind februari 2002 vond er voorzichtig meer wegtransport plaats tussen Luanda en enkele provinciesteden. Sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* op 4 april 2002 is in de meeste gebieden in Angola de rust in grote mate weergekeerd. In principe kan men nu in het gehele land reizen en verblijven zonder risico op militaire aanvallen door UNITA. Vele gebieden zijn echter ontoegankelijk door slechte wegen, kapotte bruggen en nooit in kaart gebrachte mijnevelden. Ook zijn er nog gebieden, waaronder de diamantgebieden in het noordoosten van Angola, die getekend worden door geweld als gevolg van banditisme.

Nu er geen gewapende conflicten meer voorkomen in Angola (buiten de provincie Cabinda; deze provincie wordt hieronder apart behandeld), kan geheel Angola, met uitzondering van gebieden in Cabinda, als relatief veilig worden beschouwd. Wel ontbreekt in grote delen van de voormalige overgangsgebieden⁵⁸ vooralsnog effectieve overheidscontrole en dus overheidsbescherming. Voor zover aanwezig wordt het politie- en legertoezicht soms uitgeoefend door hongerige of dronken politieagenten en militairen zonder effectieve controle door meerderen. Veel burgers in afgelegen gebieden blijven bewapend. Aangenomen wordt dat UNITA niet alle wapens heeft ingeleverd (zie in deze paragraaf onder *De voormalige gewapende factie van UNITA*).⁵⁹ Er is veel wantrouwen bij de voormalige UNITA-rebellen en voormalige UNITA-onderdanen tegen de nationale politie. Omgekeerd

⁵⁶ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 2

⁵⁷ IISS, *The military balance 2001-2002* (Londen oktober 2001), p. 254

⁵⁸ Zie vorig algemeen ambtsbericht Angola van augustus 2002. Overgangsgebieden werden daar genoemd: alle gebieden buiten de hoofdstad Luanda, de kustgebieden van de provincies Namibe, Benguela, Kwanza Sul en Cabinda, en de provinciale hoofdsteden.

⁵⁹ Human Rights Watch, *World report 2003* (januari 2003), p. 15

voelen de ongetrainde politieagenten, die vaak zonder veel begeleiding voormalig ontoegankelijke gebieden ingaan, zich snel bedreigd door de voormalige UNITA-rebellen. Door de angst en het gebrek aan controle en training zijn er weinig barrières voor mensenrechtenschendingen. Met name willekeurige afpersing en verkrachting door politieagenten komen vaak voor.

Naast een gebrek aan overheidscontrole is een tweede belangrijk veiligheidsprobleem in Angola de aanwezigheid van grote aantallen landmijnen. De schattingen lopen uiteen. Vaak wordt gesproken van 4 tot 5 miljoen mijnen, maar volgens UNDP liggen er in Angola ongeveer 700.000 landmijnen, verspreid over 2500 mijnevelden (zie bijlage 4 voor een kaart met het geschatte aantal mijnevelden per provincie). De grootste problemen zijn de onduidelijkheid waar de mijnevelden zich bevinden, gebrekkige samenwerking van de overheid met de ontmijningsorganisaties en gebrekkig materiaal en infrastructuur.⁶⁰

Veiligheidssituatie in de kampen

In de kampen voor voormalige UNITA-rebellen en hun families is de veiligheidssituatie redelijk tot goed. Er is meestal een vorm van overleg tussen de commandanten en de lokale politie. Gebleken is echter dat de voormalige rebellen er zelf goedgestructureerde en relatief hygiënische kampen met voorzieningen zoals scholen, gezondheidsposten en voetbalveldjes van hebben gemaakt.⁶¹ De situatie voor vrouwen en kinderen in de demobilisatiekampen is niet slechter dan die voor andere kampbewoners. In Kwanza Sul, Moxico en Bié zijn voormalige rebellen vroegtijdig gedwongen de kampen te verlaten zonder dat zij hervestigingskits hadden gekregen. De hervestiging vond meestal plaats op last van de politie. Het regeringsleger was hierbij niet betrokken.

De voormalige UNITA-rebellen in de demobilisatiekampen zijn zeer geduldig geweest, maar het is mogelijk dat hun frustraties eens tot uiting zullen komen in geweld. De voormalige UNITA-soldaten is beloofd dat ze terug zullen kunnen keren naar hun gebied van herkomst. Zij verwachten daar huizen, land en reïntegratietrainingen aan te treffen, zoals toegezegd door de regering. De verwachtingen zijn hooggespannen, maar hoogstwaarschijnlijk zal de regering slechts zeer ten dele aan de verwachtingen kunnen voldoen.

Het overgrote deel van de UNITA-rebellen en hun families zullen terugkeren naar de Planalto, de hoogvlakte in Bié, Huambo en Huila. Dit is nu reeds het meest bevolkte gebied van Angola, hetgeen betekent dat de bevolkingsdruk hoog zal zijn. Daarbij komt dat de bevolking van de stad Kuito⁶² sinds de belegering van

⁶⁰ IRIN, *Urgent demining programme needed for development* (11 oktober 2002)

⁶¹ UNHCR, *Update* (16 juli 2002)

⁶² Kuito is de hoofdstad van de provincie Bié, en een van de grootste steden van het centraal hoogland.

1993-1994 zeer negatief over UNITA denkt. In dit gebied zijn in de toekomst nieuwe spanningen te verwachten.

Veiligheidssituatie in Cabinda

Nadat het regeringsleger de handen vrij kreeg door de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* met UNITA, werd de militaire aanwezigheid in Cabinda uitgebreid. Met name de *caçadores* en de *ninja's*, die een doorslaggevende rol hebben gespeeld in de opsporing en uitschakeling van Savimbi, werden overgeplaatst naar Cabinda. Onduidelijk is om hoeveel militairen het gaat, waarnemers noemen aantallen die uiteenlopen van 10.000 tot 55.000 man.⁶³ Buiten Cabinda-stad is de presentie van militairen omvangrijk. Aanvankelijk was die nog heel zichtbaar door de grote hoeveelheid checkpoints op de wegen, maar na december 2002 (toen ook het rapport *Terror in Cabinda* uitkwam), trokken de militairen zich meer terug in het oerwoud. Het aantal militairen in Cabinda is sindsdien niet afgenomen.

De nieuwe militaire operatie in Cabinda door het regeringsleger begon in september 2002. De operationele methodiek is in Cabinda dezelfde als die in Moxico was in de laatste maanden voor de dood van Savimbi: de burgerbevolking wordt verjaagd of in haar bewegingsvrijheid beperkt en landbouwactiviteiten worden ingeperkt. Sinds oktober 2002 zijn ongeveer 6.000 burgers in kampen geplaatst, zijn in Cabinda-stad ongeveer 3500 ontheemden neergestreken en zijn meer dan 20.000 burgers naar de Republiek Congo en de DRC uitgeweken. Velen van hen zijn langs de kust of via de DRC naar het zuiden getrokken. Bewaking van de grens tussen Cabinda en de DRC is in handen van eenheden van het Angolese regeringsleger. De DRC, en naar verluidt ook de Republiek Congo, heeft aan de Angolese troepen het *right of hot pursuit* verleend, waardoor ook acties van het Angolese regeringleger mogelijk worden over de grens. Dat dit *right of hot pursuit* vaak ruim wordt geïnterpreteerd, is aannemelijk. Er zijn berichten dat burgers en rebellen die Cabinda ontvluchten aan de andere kant van de grens vaak geblokkeerd worden door het leger. In zeker één geval is het regeringsleger een groep ontheemden gevolgd en zijn de jonge mannen uit de groep meegenomen. Hun verblijfplaats is onbekend.

Door de bevolking te isoleren, wordt de rebellen logistieke ondersteuning ontzegd. Vervolgens worden de rebellen en vermeende FLEC-sympathisanten opgespoord, opgepakt en ontwapend, bedreigd, vaak mishandeld en soms gemarteld of buitengerechtelijk geëxecuteerd. De operatie is niet zozeer merkbaar in Cabinda-stad en de kustgebieden, maar wel in het oosten, het noorden en noordoosten. In de gebieden waar het meest gevochten wordt, met name Buco Zau en Necuto, zijn alleen het regeringsleger en de nationale politie aanwezig. De burgerautoriteiten worden ervan weerhouden naar die gebieden te reizen.

⁶³

Ter vergelijking: het aantal inwoners van Cabinda ligt tussen de 200.000 en 400.000.

In oktober 2002 gaf het regeringsleger aan dat het het militaire hoofdkwartier van FLEC-FAC had ingenomen en dat twee leiders van de groepering, namelijk chef-staf generaal Francisco Luemba, en de minister van Defensie, Estanislau Boma, gevangen waren genomen. Dit werd door een woordvoerder van FLEC-FAC in Nederland ontkend. Hij gaf wel toe dat de regio waar het militaire hoofdkwartier zich bevindt, omsingeld was.⁶⁴ In principe heeft het regeringsleger geheel Cabinda onder controle. Doordat een groot deel van Cabinda echter uit zeer dicht oerwoud bestaat, blijft het voor de rebellen mogelijk zich aan de controle van het leger te onttrekken en aanvallen op militaire doelen te doen. Hoogstwaarschijnlijk zal het het regeringsleger lukken om de relatief kleine groep⁶⁵ gewapende FLEC-rebellen te isoleren en uit te schakelen. Tegelijkertijd roept het gedrag van het leger zo'n weerstand op onder de burgerbevolking, dat het niet waarschijnlijk is dat de strijd daarmee volledig zal zijn afgelopen.

De veiligheidssituatie in Cabinda is als gevolg van de militaire operatie door het regeringsleger sinds september 2002 ernstig verslechterd. In het kader van de strijd tegen FLEC worden in geheel Cabindamensenrechtenschendingen begaan door regeringsmilitairen en de *ninja's*, waaronder verkrachtingen, verdwijningen, martelingen en buitengerechtelijke executies. Dit wordt mede in de hand gewerkt door het feit dat het overgrote deel van de bevolking achter de idealen van FLEC staat, en als gevolg daarvan door het leger en de *ninja's* als verlengstuk van de rebellen wordt gezien.

Mensenrechtenschendingen door FLEC vinden eveneens plaats, met name in de vorm van gedwongen logistieke hulp en rekrutering, soms van minderjarigen. Wie verdacht wordt van sympathie voor de regering kan worden mishandeld of vermoord. Overigens komen schendingen door FLEC minder vaak in de publiciteit dan schendingen door regeringstroepen.

Het Angolese leger kan in Cabinda slechts in de hoofdstad en de kustgebieden (zie bijlage 3) de burgers beschermen tegen direct militair geweld, in de zin dat het leger kan voorkomen dat burgers slachtoffer worden van militaire confrontaties tussen het leger en FLEC. De veiligheidssituatie in de binnenlanden van Cabinda is onduidelijk. Het leger maakt toegang tot de binnenlanden voor derden vrijwel onmogelijk, maar geregeld komen er berichten uit die gebieden, dat de veiligheidssituatie er slecht is.

⁶⁴

IRIN, *Rebels deny leaders have been captured* (31 oktober 2002)

⁶⁵

Het is onmogelijk een precies aantal FLEC-strijders aan te geven; velen zijn part-time strijder en anderen geven slechts logistieke steun. Het aantal daadwerkelijke strijders wordt geschat op 500 tot 1000 mannen.

2.4 Sociaal-economische situatie

Volgens deskundigen heeft de staat Angola voldoende inkomsten om een behoorlijke volkshuishouding te voeren. Als gevolg echter van de oorlog, en een ontoereikend economisch beleid, bevindt de economie zich in slechte staat. De overheidsfinanciën zijn verdeeld over verschillende boekhoudingen, waarvan sommige geheim. Deze boekhoudingen worden gecontroleerd door het bureau van de president, de *Futungo*, de nationale oliemaatschappij (Sonangol) en de Nationale Bank en worden niet centraal geregistreerd of gecontroleerd. Angola neemt de 162ste plaats (van de 173 landen) in op de Human Development Index van 2002.⁶⁶

Er is weliswaar sprake van economische groei in Angola, maar andere macro-economische indicatoren zijn ongunstig (hoge schuldenlasten, inflatie van 125%⁶⁷, begrotingstekort, etc). Er is sprake van een lage arbeidsproductiviteit, hoge werkloosheid en lage inkomens en een laag niveau van onderwijs, gezondheidszorg en andere sociale voorzieningen.

Minder dan de helft van de Angolese bevolking heeft toegang tot basisvoorzieningen op het gebied van gezondheidszorg en onderwijs. Deze voorzieningen zijn veelal van lage kwaliteit. De sociale indicatoren, met name de kindersterfte die tot de hoogste in Afrika behoort, weerspiegelen de wijdverbreide armoede. 60% van de bevolking leeft onder de armoedegrens, en de gemiddelde levensverwachting is 42 jaar.⁶⁸

Angola kent begin 2003 nog steeds een groot aantal ontheemden (naar schatting worden bijna 4,5 miljoen Angolezen aangemerkt als ontheemd, wat éénderde van de bevolking betekent). De meeste ontheemden worden opgevangen in kampen voor ontheemden aan de randen van alle provinciale hoofdsteden, waar internationale hulporganisaties steun geven. Voor de voormalige UNITA-rebellen en hun families zijn aparte demobilisatiekampen ingesteld, die officieel onder beheer van de Angolese overheid staan.

De humanitaire situatie in de demobilisatiekampen verschilt van kamp tot kamp. Met name in de kampen in Huambo is men er slecht aan toe. In heel Angola heeft tot nu toe ongeveer 15% van de UNITA-rebellen op eigen initiatief de kampen verlaten. In september 2002 startte *World Food Programme* (WFP) met voedselhulp aan voormalige UNITA-rebellen in de opvangkampen, hoewel de Angolese overheid tot oktober 2002 verantwoordelijk was voor voedselhulp aan de voormalige rebellen. Berichten over gebrek aan voedsel en medicijnen hadden ingrijpen van WFP noodzakelijk gemaakt.⁶⁹ In januari 2003 gaf WFP aan zich zorgen te maken over de grote aantallen voormalige UNITA-rebellen en hun

⁶⁶ <http://www.undp.org/hdr2002/>

⁶⁷ Economist Intelligence Unit, *Country Report for Angola* (januari 2003), p. 6

⁶⁸ IRIN, *UN urges govt to lead recovery efforts* (28 oktober 2002)

⁶⁹ IRIN, *WFP to feed former rebels* (9 september 2002)

familieleden die de kampen reeds hadden verlaten. Het is voor WFP moeilijker geworden om alle hulpbehoevenden te bereiken, nu zij zich niet meer geconcentreerd in de kampen bevinden. Het zaaiseizoen is ondertussen voorbij, zodat deze mensen op korte termijn ook niet voor zichzelf kunnen zorgen.⁷⁰

Sinds de ondertekening van het staakt-het-vuren zijn 36 voorheen ontoegankelijke gebieden door internationale organisaties bezocht en is de humanitaire situatie beoordeeld. De bewoners van deze voorheen ontoegankelijke gebieden hadden vaak nauwe familie- en/of dorpsbanden met UNITA-rebellen, en liepen door de relatief grote numerieke aanwezigheid van UNITA-rebellen groter risico op represailles door UNITA indien zij pogingen deden naar regeringsgebied te trekken. Uit de voorheen ontoegankelijke plattelandsgebieden zijn de laatste maanden grote aantallen burgers weggetrokken naar de kampen voor ontheemden (en soms ook naar de demobilisatiekampen), waar zij een extra beroep deden op de middelen van de internationale organisaties. Deze toename van het aantal hulpvragenden heeft geleid tot een periode van humanitaire crisis.⁷¹ Het WFP geeft ontheemden tien dagen voedsel, daarna moeten zij voor zichzelf zorgen. Voor een deel was reeds vóór de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* van 4 april 2002 sprake van een humanitaire crisis in bepaalde delen van Angola, maar deze was onzichtbaar door de ontoegankelijkheid van die gebieden.

In Luanda wordt geen voedsel verstrekt door de internationale hulporganisaties, omdat de aantallen ontheemden te groot zijn, de armoede te wijd verbreid is, en het onderscheid tussen ontheemden en arme stadsbewoners daardoor moeilijk te maken valt.

Cabinda

Ruim 60% van de olievoorraden van Angola bevindt zich in Cabinda. Naast olie heeft Cabinda veel kostbare houtsoorten. Elke provincie in Angola heeft een budget en dit is niet anders voor Cabinda. Hier bovenop krijgt Cabinda ook nog 10% van de inkomsten uit de belasting die oliebedrijven moeten betalen. In 1996 werd deze 10% op 6 miljoen USD ingesteld, en dat is sindsdien niet veranderd, maar geschat wordt dat dit tegenwoordig ongeveer 13 miljoen zou moeten zijn. De prijzen in Cabinda zijn relatief hoog - tot drie keer zo hoog als in Luanda -, omdat er veel geïmporteerd moet worden. Hierbij komt dat de aanwezigheid van de oliemaatschappijen de prijzen omhoog drijft. Cabinda heeft een haven nodig om de import van goederen te vergemakkelijken. Dit wordt volgens sommigen tegengehouden door de regering, omdat die vreest dat er dan wapens geïmporteerd zouden worden, anderen zeggen dat dit voortkomt uit een gebrek aan financiering.

Economische hervormingen

⁷⁰

IRIN, *Angola: WFP concerned over increase in people leaving camps* (27 januari 2003)

⁷¹

IRIN, *Angola: Donors prepared to assist 'sensitive' demobilisation proces* (8 mei 2002)

Een IMF-missie naar Angola in november 2002 leverde geen substantiële veranderingen op in de relatie tussen het IMF en de Angolese regering. In juni 2001 eindigde de uitvoering van een IMF *Staff Monitored Program* (SMP) met als doelen stabilisering van de macro-economische situatie door middel van transparantie, privatisering, afslanking van de overheid en regulier financieel beheer. Onderdeel van dit SMP was de formulering van een beleid ter bestrijding van de armoede. De doelen werden niet gehaald, maar aanvankelijk zag het IMF nog reden om met de regering in discussie te blijven over hervormingen. In februari 2002 gaf een IMF-missie Angola echter een negatieve beoordeling, waarop president Dos Santos liet weten dat nationale soevereiniteit prioriteit had boven welke afspraken met het IMF dan ook.⁷²

Het belangrijkste struikelblok voor een nieuw akkoord tussen de Angolese regering en het IMF is de weigering van de Angolese autoriteiten om openheid te verschaffen over staatsinkomsten en -uitgaven. In de verslagperiode werden wederom weinig tot geen hervormingen doorgevoerd. Donoren hebben echter aangegeven geen bijdragen voor de wederopbouw te zullen leveren totdat Angola alsnog een overeenkomst met het IMF heeft gesloten. Dat het de donoren menens is, blijkt uit het uitblijven van de donorconferentie waarop de Angolese regering gehoopt had.

De Wereldbank sprak in september 2002 steun uit voor de economische reconstructieplannen van de Angolese regering, maar voegde daaraan toe dat er meer financiële transparantie nodig was in Angola's overheidsfinanciën.⁷³

In november 2002 kwamen Angola en Portugal overeen dat Angola binnen enkele maanden 27 procent (270 miljoen euro) van de totale schuld aan Portugal zou afdoen. De rest van de schuld zou over een periode van dertig jaar moeten worden terugbetaald.⁷⁴

⁷² EIU, *Country report* (maart 2002), p. 3, en *Jornal de Angola*, *Interview met president Dos Santos door Voice of America: 'To declare a unilateral ceasefire would be absurd'* (1 maart 2002)

⁷³ IRIN, *World Bank pledges support for reconstruction* (12 september 2002)

⁷⁴ AFP, *Portugal, Angola sign debt deal* (2 december 2002), *Africa Confidential* vol. 44, no. 4 (21 februari 2003)

3 Mensenrechten

3.1 Juridische context

3.1.1 Verdragen en protocollen

Angola is partij bij een aantal belangrijke internationale verdragen op het terrein van de mensenrechten, waaronder het Vluchtelingenverdrag van Genève van 1951 en het bijbehorende Protocol van 1967 (sinds 23 juni 1981), het Afrikaans Handvest Mensen- en Volkenrecht van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid, het Internationale Verdrag Burgerlijke en Politieke Rechten, het Internationale Verdrag Economische, Sociale en Culturele Rechten, het Verdrag Uitbanning van Alle Vormen van Discriminatie tegen Vrouwen, het Verdrag Rechten van het Kind, het Optionele Protocol bij het Internationale Verdrag Burgerlijke en Politieke Rechten (dit geeft Angolezen het recht om een individueel verzoek tot het Human Rights Committee te richten) en vier Geneefse Verdragen voor de bescherming van oorlogsslachtoffers van 1949. In augustus 2002 ratificeerde Angola het Verdrag tegen het gebruik van landmijnen.

Het Angolese Ministerie van Buitenlandse Zaken werkt aan de ratificatie van het Verdrag tegen Foltering en Andere Wrede en Onmenselijke Behandeling of Bestrafing, het Tweede Optionele Protocol bij het Internationale Verdrag Burgerlijke en Politieke Rechten (met betrekking tot de doodstraf), de Internationale Conventie voor Preventie en Bestrafing van Genocide, en de Internationale Conventie voor de Eliminatie van Rassendiscriminatie.

Het tweede protocol bij de Geneefse verdragen, met betrekking tot bescherming van slachtoffers van interne conflicten, heeft Angola niet getekend.

De autoriteiten hebben geen enkele maal voldaan aan hun verplichtingen te rapporteren aan de organen van toezicht op de bovengenoemde verdragen.

3.1.2 Nationale wetgeving

Grondwet

De huidige Angolese grondwet voorziet in de bescherming van fundamentele rechten en vrijheden. Zo zijn volgens de artikelen 20, 22 en 23 van de grondwet het leven en de lichamelijke integriteit beschermd en is iedere vorm van foltering of onmenselijke behandeling verboden.

Constitutionele Commissie

De laatste grondwetsherziening dateert van 1992. Reeds geruime tijd wordt er gewerkt aan een nieuwe grondwet. In de verslagperiode ondervond het werk van de Commissie vertraging door de hereniging van UNITA.⁷⁵

⁷⁵

Jornal de Angola (4 september 2002)

Op 16 februari 2000 nam het parlement 27 wijzigingsvoorstellen aan. Deze houden in dat Angola officieel een democratische meerpartijenstaat is met een gemengde economie en een scheiding tussen de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht. De president en het parlement worden rechtstreeks gekozen. Ook aangenomen werden voorstellen betreffende de administratieve en financiële decentralisatie binnen de eenheidsstaat en de verplichting dat het staatshoofd Angolees van geboorte is. Een voorstel van de oppositie dat de rol van het staatshoofd gescheiden moet zijn van diens partijpolitieke functies was (nog) niet acceptabel voor de regering en de behandeling van dit voorstel is uitgesteld met het oog op nader politiek beraad in het parlement. Vervolgens diende de regering een nieuwe grondwet te ontwerpen. Na twee jaar debatteren is er in de constitutionele commissie overeenstemming bereikt over een punt waarover fundamenteel verschil van mening bestond: provinciale gouverneurs zullen benoemd blijven worden door de president, net zoals dat tot op heden het geval is geweest. Alleen de Partij voor Sociale Renovatie (PRD) stemde niet in met het voorstel.⁷⁶ Van oudsher is de MPLA voorstander van centralisatie, terwijl UNITA-parlementsleden pleiten voor meer decentralisatie van de macht.⁷⁷ De UNITA-leden van de commissie stemden in met een voorstel waarin de gouverneurs gecontroleerd zullen worden door een gekozen provinciale raad. Voor verkiezingen boven gemeentelijk niveau vonden zij de tijd nog niet rijp.⁷⁸ Voor een grondwetswijziging is een tweederde meerderheid in het parlement vereist.

Overige wetgeving

Met name de lagere wetgeving behoeft hervorming, om de naleving van de mensenrechten die genoemd worden in de grondwet ook daadwerkelijk te kunnen waarborgen. Het Wetboek van Strafrecht dateert uit 1886.⁷⁹

Op 2 april 2002 werd door het parlement unaniem een nieuwe Amnestiewet aangenomen, die tot 45 dagen nadat hij was aangenomen, geldig zou zijn. De exacte strekking van de wet is onduidelijk, daar minstens twee verschillende versies circuleren, die beide als gezaghebbend worden beschouwd. De wet verleent amnestie voor ofwel 'alle militaire misdaden en misdaden tegen de staatsveiligheid begaan in het kader van het Angolese conflict' ofwel 'alle misdaden begaan in het conflict tussen UNITA-strijdkrachten en de regering'.⁸⁰

⁷⁶ Folha 8 (week 10 2002)

⁷⁷ Jornal de Angola (17 juni 2001)

⁷⁸ UNOA/HRD, *Weekly report* (11 maart 2002), p. 2

⁷⁹ Afscheidsinterview met Nicholas Howen, hoofd van UNOA, in het Angolese weekblad Agora (april 2000)

⁸⁰ Deze laatste tekst stond vermeld als tekst voor de Amnestiewet in het *Memorandum of understanding addendum to the Lusaka-protocol for the cessation of hostilities and the resolution of outstanding military issues under the Lusaka-protocol* (4 april 2002)

De rebellen in Cabinda kunnen zich niet op de amnestiewet beroepen. Overigens worden FLEC-rebellen die buiten de strijd de wapens neerleggen en expliciet afstand nemen van de onafhankelijkheidsdoelstelling van FLEC voor Cabinda, over het algemeen met rust gelaten door de autoriteiten.

De Amnestiewet van 2 april 2002 is de vierde. Eerdere Amnestiewetten dateren van 1994, 1996 en 2000. De wet van 2000 werd ter ere van 25 jaar onafhankelijkheid van Angola uitgevaardigd. In de praktijk deden relatief weinig UNITA-rebellen een beroep op de Amnestiewet van 2000, en dan met name uit de lagere rangen. Of eerdere Amnestiewetten nog geldig zijn, is juridisch niet getest. Tot op heden geldt voor alle voormalige UNITA-rebellen amnestie. Ook de geldigheid van deze laatste Amnestiewet is niet juridisch getest (zie ook § 3.4.3 UNITA- en FLEC-aanhangers).

3.2 Toezicht

Op 15 augustus 2002 besloot de VN Veiligheidsraad tot de oprichting van de *United Nations Mission in Angola* (UNMA), als opvolger van het *United Nations Office in Angola* (UNOA). De Angolese regering en de VN waren na de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* tussen de regering en UNITA in april 2002 overeengekomen dat het mandaat van UNOA aangepast diende te worden om het vredesproces in zowel de eerste als de tweede fase te kunnen ondersteunen.⁸¹

Het mandaat van UNMA betreft niet zozeer toezicht, maar het bieden van assistentie aan de Angolese regering bij de bevordering en bescherming van mensenrechten. Hierbij wordt veel aandacht besteed aan capaciteitsopbouw bij nationale instituties om vrede en gerechtigheid in Angola te versterken. UNMA formuleerde een strategie om dit mandaat in zes maanden uit te voeren. Er werden voor een aantal provincies mensenrechtentaakgroepen ingesteld.⁸²

De *Human Rights Division* (HRD), die deel uitmaakte van UNOA, heeft onder het mandaat van UNMA haar werk voortgezet. De HRD werkte samen met UNDP en het ministerie van Justitie van Angola en verleende steun aan de Negende Commissie van de Nationale Assemblée, de provinciale mensenrechtencommissies van het ministerie van Justitie, de Orde van Advocaten, de ngo *Mãos Livres* en de *Justice and Peace Commission* van de Katholieke Kerk.⁸³

Op 15 februari 2003 liep het mandaat van UNMA af en werd de missie onder zware druk van de Angolese regering en met instemming van UNITA opgeheven. De secretaris-generaal van de VN deed de aanbeveling dat het hoofd van het

⁸¹ Ibrahim Gambari, *Briefing to the Security Council on the Situation in Angola* (22 april 2002), p. 5

⁸² UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 28

⁸³ Ibidem

Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA) het toezicht op het vredesproces overnam van UNMA.⁸⁴ Desalniettemin maken de opheffing van de *Joint Commission* in november 2002 (zie § 2.2 Politieke ontwikkelingen) en van UNMA duidelijk dat de Angolese regering nationale soevereiniteit hoog in het vaandel draagt en zo weinig mogelijk buitenlands toezicht wil.⁸⁵

In januari 2003 bracht de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten (UNHCHR), Sergio Vieira de Mello, een bezoek aan Angola. Verscheidene ngo's bekritiseerden het feit dat de Hoge Commissaris geen bezoek bracht aan Cabinda en vonden dat hij nauwelijks aandacht besteedde aan de mensenrechtensituatie in de enclave. De Mello verdedigde zijn aanpak door te benadrukken dat de VN geen onderzoekende rol heeft, maar één van institutionele opbouw.⁸⁶

De Nationale Assemblee van Angola heeft een Commissie Mensenrechten.

Diverse ngo's, kerken en beroepsorganisaties spelen een rol in het bewustmaken van mensenrechtenvraagstukken en krijgen hiervoor ook publiciteit in bepaalde media. De rol van het maatschappelijk middenveld, met name van het interkerkelijk vredesberaad COIEPA, ondervindt steeds meer erkenning van de regering. Toch bepleitten tijdens een conferentie van de Coalitie voor Verzoening, Transparantie en Burgerschap⁸⁷ in september 2002 verschillende groepen uit het Angolese maatschappelijke middenveld meer ruimte voor burgers in het vredesproces in Angola. Tijdens dezelfde conferentie uitten vakbonden, kerken en ngo's hun twijfels over de legitimiteit van de Angolese regering, verwijzend naar de nooit voltooide verkiezingen van 1992.

In 2001 begon het maatschappelijk middenveld te pleiten voor een rol in het vredesproces in Angola. Na de dood van Savimbi werden de vredesonderhandelingen echter weer opgepakt binnen het kader van de Lusaka-akkoorden, die geen ruimte laten voor participatie van burgers.⁸⁸

3.3 Naleving en schendingen

In de onderstaande paragrafen volgt een beschrijving van de naleving danwel schendingen van enkele klassieke mensenrechten. Waar relevant wordt steeds apart aandacht besteed aan de situatie in Cabinda, vanwege de ernstige verslechtering van de mensenrechtensituatie in dit gebied als gevolg van de politieke en militaire ontwikkelingen (zie ook § 2.2 en § 2.3). De in deze

⁸⁴ Jornal de Angola (14 februari 2003)

⁸⁵ NRC Handelsblad, *Land zonder schaamlap* (30 november 2002), p.27

⁸⁶ IRIN, *NGO's urge UN to investigate abuses in Cabinda* (21 januari 2003)

⁸⁷ Dit is een coalitie van ngo's en kerken.

⁸⁸ IRIN, *Civil society demands a say in peace proces* (25 september 2002)

paragrafen beschreven mensenrechtenschendingen in Cabinda vinden in de gehele provincie plaats. Het is niet zeker dat personen die in de negatieve belangstelling van FLEC of het regeringsleger staan zich aan de mensenrechtenschendingen kunnen onttrekken door zich elders in Cabinda te vestigen.

3.3.1 Vrijheid van meningsuiting

De grondwet garandeert vrijheid van meningsuiting en persvrijheid en bepaalt dat de media niet onderworpen kunnen worden aan ideologische, artistieke of politieke censuur. In de praktijk houdt de regering zich hier niet altijd aan.

De meerderheid van de Angolese pers is staats eigendom. De staatsmedia leveren slechts in geringe mate kritiek op de regering. Naast de staatsmedia kent Angola enkele onafhankelijke media in Luanda en Benguela, bestaande uit weekbladen met oplagen van enkele duizenden exemplaren, en vijf onafhankelijke radiostations. De meeste meer welvarende Angolezen beschikken over tv-satelliet schotels waarmee zenders als BBC en CNN ontvangen kunnen worden. Minder welgestelde personen kunnen luisteren naar kortegolfradio-uitzendingen van bijvoorbeeld *Voice of America*, *Radio France International* of vergelijkbare buitenlandse zenders. Angola kent een onafhankelijke radiozender, gelieerd aan de katholieke kerk, *Radio Ecclesia*. In februari 2003 beschuldigde de minister van Sociale Communicatie, Hendrick Vaal Neto, *Radio Ecclesia* ervan zich schuldig te maken aan 'wangedrag, laster en valse propaganda'.⁸⁹ De permanente Raad van de Episcopale Conferentie van Angola en Sao Tomé bood daarop excuses aan aan president Dos Santos en zijn partijgenoten voor het gebrek aan respect waarmee er op de radiozender door inbellende luisteraars over hen gesproken werd.⁹⁰ In 2001 koos *Radio Ecclesia* er na gelijksoortige beschuldigingen voor enkele dagen slechts muziek te draaien en op te roepen tot gebed, om op die manier sluiting door de autoriteiten te voorkomen.⁹¹

De vrijheid van meningsuiting verbeterde na de ondertekening van het staakt-het-vuren en de formele vrede in 2002. Toch bleef, met name buiten, maar ook in Luanda de informatievoorziening voornamelijk in staatshanden en werd af en toe door de autoriteiten druk uitgeoefend op journalisten.⁹² Intimidatie en bedreigingen brengen journalisten tot zelfcensuur. Alleen de meest bekende journalisten en activisten voelen zich afdoende beschermd door de internationale gemeenschap. Nog enkele jaren geleden was er sprake van actieve vervolging van journalisten en mensenrechtenactivisten, en een simpel dreigement is nu voor de meeste journalisten daardoor afdoende om tot zelfcensuur te leiden.

⁸⁹ IRIN, *Angola; Catholic radio comes under fire* (17 februari 2003)

⁹⁰ Jornal de Angola (21 februari 2003)

⁹¹ IRIN, *Angola; Catholic radio comes under fire* (17 februari 2003)

⁹² Human Rights Watch, *World report 2003* (januari 2003), p. 15

Naast intimidatie van journalisten ondervindt de onafhankelijke pers financiële problemen door de druk die de overheid uitoefent op bedrijven en organisaties om niet in de vrije pers te adverteren. Dit geldt voor zowel de geschreven pers, als de radio.

Cabinda

De vrijheid van meningsuiting wordt in Cabinda beperkt door intimidatie en dreiging van de kant van de Angolese autoriteiten. Daarnaast wordt het werk van de media sterk gecontroleerd door de MPLA. Journalisten kunnen er alleen hun werk uitoefenen indien zij banden hebben met de MPLA-groepen. Bij alle media die in Cabinda vertegenwoordigd zijn: de commerciële radio van Cabinda (RCC); de nationale radio van Angola (RNA); de publieke televisie van Angola (TPA); de nationale krant *Jornal de Angola* (JdA); en het nationale persagentschap (ANGOP), is een MPLA-groep actief, die politieke bijeenkomsten organiseert op de werkvloer, en - volgens het rapport *Terror in Cabinda* - tweewekelijks rapporteert aan de Angolese informatiedienst (Sinfo). Deze groepen houden zich volgens hetzelfde rapport tevens bezig met censuur.

Zonder toestemming van Sinfo mag geen verslag gedaan worden van politieke of militaire zaken. Hieronder vallen ook bijeenkomsten van ngo's en kerken. Bij persconferenties moeten vragen van te voren door Sinfo goedgekeurd zijn.⁹³

In november 2002 werd in Cabinda een verslaggever van de *Voice of America*, Manuel da Costa, drie dagen door de politie verhoord naar aanleiding van een uitzending over de veiligheid van werknemers bij ChevronTexaco.⁹⁴

3.3.2 Vrijheid van vereniging en vergadering

De vrijheid van vergadering wordt geregeld door een wet die onder meer bepaalt dat een openbare of besloten vergadering uiterlijk drie dagen van tevoren moet worden aangemeld.⁹⁵ Wanneer de overheid na drie dagen niet gereageerd heeft, is de bijeenkomst automatisch goedgekeurd. Deelnemers aan niet goedgekeurde vergaderingen kunnen gerechtelijk vervolgd worden op grond van misdrijven tegen de eer en de waardigheid van personen of staatsinstellingen. Aanvragen voor overheidsgezinde bijeenkomsten worden doorgaans onverwijld ingewilligd; protestbijeenkomsten worden vaak geweigerd.

Begin oktober 2002 raakten vijf studenten gewond en werden drie studenten aangehouden toen de politie een demonstratie bij het ministerie van Onderwijs

⁹³ Coalition for citizens rights, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 5

⁹⁴ Coalition for citizens rights, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 5

⁹⁵ Wet op het recht om bijeenkomsten en demonstraties te organiseren nr. 16/91 (11 mei 1991), artikelen 6 en 7

wilde beëindigen. De bijeenkomst was drie dagen van te voren aangemeld. De arrestanten werden na enkele uren weer vrijgelaten.⁹⁶

Aan verenigingen kan registratie onthouden worden op veiligheidsgronden. De regering houdt veelal georganiseerde activiteiten tegen die zij tegen haar belangen acht.⁹⁷

Angola kent drie vakbonden. De Nationale Unie van Angolese arbeiders (UNTA), verbonden aan de MPLA, staat sterk onder invloed van de regering. Er zijn twee onafhankelijke vakbonden, Algemeen Centrum voor Onafhankelijke en Vrije Vakbonden van Angola (CGSILA) en de kleine Onafhankelijke Unie voor Maritieme en Gerelateerde Arbeiders (SIMA).⁹⁸

Behalve de gewapende onafhankelijkheidsgroeperingen in Cabinda, zijn er geen verboden politieke partijen in Angola. Lidmaatschap van een politieke partij en het verrichten van activiteiten voor die partij leveren over het algemeen geen problemen op met de autoriteiten. Wel kan het voorkomen dat personen bij het uitvoeren van dergelijke activiteiten gehinderd worden door (aanhangers van) concurrerende politieke partijen, inclusief de regeringspartij.

3.3.3 **Vrijheid van godsdienst**

In Angola heerst vrijheid van godsdienst. Met name in de grotere steden bestaat een grote variatie aan kerken en godsdienstige groeperingen. Diverse kerkelijke bijeenkomsten en diensten worden over het algemeen goed bezocht. Het is met name in deze kaders dat de bevolking bredere sociale contacten onderhoudt en elkaar steunt.

Sommige kerken, religieuze organisaties en personen zijn zeer betrokken bij de vredesbeweging. In Cabinda zijn bepaalde individuen in met name de katholieke kerk zeer sterk betrokken bij het verzet tegen het regeringsbeleid in Cabinda. Als gevolg van die betrokkenheid worden soms jonge mannen die geregeld kerkdiensten bijwonen van bepaalde, zeer betrokken priesters, lastig gevallen door politie en militairen. Protestantse kerken zijn ook wel betrokken bij de situatie in Cabinda, maar minder dan bepaalde individuen in de katholieke kerk.

3.3.4 **Bewegingsvrijheid**

De grondwet voorziet in vrijheid van reizen en vestiging, evenals in de vrijheid het land te verlaten en terug te keren.

⁹⁶ Jornal de Angola (9 oktober 2002)

⁹⁷ US Department of State, *Country report on human rights in Angola 2001* (maart 2002)

⁹⁸ US Department of State, *Country Report on Human Rights Practices for Angola 2002* (31 maart 2003), § 6a

Het aantal checkpoints in Angola is aanmerkelijk afgenomen, hoewel af en toe nog checkpoints worden ingesteld door politieagenten die hun salaris willen aanvullen. In Cabinda is het aantal checkpoints in 2002 aanmerkelijk toegenomen, al werden deze na de publicatie van het rapport *Terror in Cabinda*⁹⁹ enigzins uit het zicht gehaald. Er is een grote militaire aanwezigheid in Cabinda, die erop gericht is de bevolking en de rebellen van elkaar te isoleren. Dit resulteert op het platteland van Cabinda in een vaak ingrijpende beperking van de bewegingsvrijheid. Onderdeel van de militaire strategie in Cabinda is dat landarbeiders niet naar hun land mogen zonder militaire escorte, om contact met rebellen te voorkomen. Vaak zijn de landarbeiders vrouwen, die vervolgens ook gedwongen worden voor de soldaten te koken. Jagen, dat in de Mayombe-regio van Cabinda tot de taken van de mannen behoort, is verboden. Gaan de mannen toch op jacht, dan lopen zij het risico te verdwijnen. In dezelfde regio is het vervoeren van meer dan twee kilo voedsel verboden. Doel van deze regel is de voedseltoevoer aan de rebellen stop te zetten. Toegang tot water in de rivieren is beperkt tot bepaalde momenten op de dag.¹⁰⁰

Landmijnen leveren in Angola in de praktijk een grote beperking van de bewegingsvrijheid op. De schattingen lopen ver uiteen, van 50.000 tot 12 miljoen landmijnen, maar volgens UNDP liggen er in Angola ongeveer 700.000 landmijnen. Het aantal doden door landmijnen is onbekend, maar er zijn maandelijks berichten van één of meer landmijnongelukken. Doorgaande wegen zijn grotendeels vrij van mijnen, maar de berm niet. Daarbij komt dat door zware regenval in het regenseizoen de mijnen op drift raken. In het verleden werden landbouwgebieden onbruikbaar gemaakt door het leggen van landmijnen. Gebieden waar al jaren niet meer wordt gevochten blijven zo onbruikbaar voor landbouw.

Aan het reizen naar het buitenland en terugkeer in Angola zijn door de regering geen beperkingen opgelegd, mits men in het bezit is van de benodigde reis- en identiteitsdocumenten. Angola kan verlaten worden over land, per vliegtuig en per boot. Gezien de lengte van Angola's grenzen (over land) is personenverkeer over deze grenzen nauwelijks te controleren. Dit geldt zowel in Angola als in Cabinda. Vaak is er een grenspost op de weg, met aan weerszijden een hek dat enkele honderden meters lang is. Door de velden heen kan men redelijk gemakkelijk zonder controle de grens oversteken, met het risico dat men door een mijnenveld zou lopen.

Er zijn meerdere scheepvaartmaatschappijen werkzaam in Angola. Geregeld proberen personen clandestien Angola te verlaten door zich in containers schuil te

⁹⁹ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002)

¹⁰⁰ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 2

houden. Meestal overleven deze mensen dat niet en worden zij op de reis naar Europa in havens langs de kust van West-Afrika dood in de lege containers aangetroffen.

Binnenkomende reizigers, ook Angolezen, dienen over geldige reisdocumenten te beschikken. Reizigers die via het vliegveld van Luanda vertrekken, dienen over een geldig paspoort, zonodig een inreisvisum voor het land van bestemming, en een ticket te beschikken. Bij de uitreis uit Angola vanuit Luanda controleert de *Service de Migração e Estrangeiros* (SME) van het ministerie van Binnenlandse Zaken door middel van een computersysteem paspoorten en visa en registreert daarbij de uitreis van Angolese burgers. Onduidelijk is of deze controle zorgvuldig en stelselmatig wordt uitgevoerd.

Alleenreizende minderjarigen, en minderjarigen die reizen onder begeleiding van andere volwassenen dan hun ouders, behoren officieel een notarieel vastgelegde toestemming van hun ouders te tonen bij het verlaten van Angola. Een kopie van deze notariële toestemming is ook wettelijk nodig voor een minderjarige om een paspoort te krijgen en wordt door de Schengenlanden ook gevraagd voor de afgifte van een visum. Deze notariële toestemming behoort te worden gearchiveerd door de SME. Wederom is onduidelijk of controle zorgvuldig en stelselmatig door de Angolese autoriteiten wordt uitgevoerd. Op voorhand kan dus niet worden uitgesloten dat met behulp van contacten en omkoping de immigratiedienst gepasseerd kan worden. Hierdoor komt een deel van de controle terecht bij de luchtvaartmaatschappijen, die echter vaak alleen controleren bij het inchecken. Op deze manier kan iemand irregulier Angola verlaten door met de instapkaart van een ander het vliegtuig in te gaan.

Angola kent geen uitreisvisa.

Vluchten naar de buurlanden zijn ook vanaf de provinciale luchthavens van Cabinda en Lubango¹⁰¹, mogelijk. Hier is de controle voor men aan boord van een vliegtuig stapt veel minder streng en minder professioneel. De luchthavens zijn niet afgesloten en iedereen kan de landings- en vertrekbanen betreden. Overigens geldt voor alle luchthavens dat niet geheel uitgesloten is dat men met de juiste contacten door middel van omkoping zonder de juiste documenten het land uit kan reizen. Op binnenlandse vluchten (dus ook vluchten van en naar Cabinda) zijn reisdocumenten officieel niet nodig, maar vaak wordt Angolese burgers wel om een identiteitsdocument gevraagd. Cabinda kan over land, over zee en door de lucht verlaten worden.

Luchtvaartmaatschappijen met een rechtstreekse dienst vanuit Luanda op Europa zijn: TAP en TAAG (Lissabon), Air France (Parijs), SN Brussels Airlines (de doorstart van Sabena). British Airways begon in de verslagperiode met wekelijkse vluchten tussen Londen en Luanda. Er is geen rechtstreekse dienst op Nederland.

¹⁰¹

Vanuit Cabinda stad kan men vliegen naar de Republiek Congo en de DRC, en van Lubango naar Namibië.

Documenten

Geschat wordt dat slechts tussen de 10% en 30% van de Angolese bevolking over identiteitsdocumenten beschikt.¹⁰² Het overgrote deel hiervan woont in Luanda en de provinciale hoofdsteden. Documenten zijn het gemakkelijkst te verkrijgen in Luanda. Buiten de steden is het erg moeilijk is om aan documenten te komen. De provinciale autoriteiten moeten het vaak stellen zonder de faciliteiten om documenten te maken, waardoor het noodzakelijk is om connecties te hebben met personen die die documenten elders kunnen laten maken. Als gevolg van de burgeroorlog is de burgerlijke stand in de provincies vaak in erbarmelijke staat.

Angola kent de volgende identiteits- en reisdocumenten¹⁰³: de *cedula pessoal* (geboortebewijs), de *bilhete de identidade* (identiteitskaart), het paspoort, en het rijbewijs.¹⁰⁴ Het *cedula pessoal* kan gebruikt worden als identiteitsbewijs tot een *bilhete de identidade* wordt aangevraagd.

De *cedula pessoal* (geboortebewijs) wordt na aangifte van de geboorte door het bureau van de *conservatoria* (burgerlijke stand) aan de ouders uitgereikt. Aangifte van geboorte behoort binnen een jaar na de geboorte te worden gedaan. Geschat wordt echter dat in de praktijk slechts 10% van de geboorten werkelijk aangegeven wordt. Dit lage cijfer voor geboorte-aangiften wordt veroorzaakt door enerzijds het feit dat de bevolking er het nut niet van inziet, en anderzijds door de vrijwel totale afwezigheid van faciliteiten voor een bevolkingsregistratie. Overigens kan ook na het eerste jaar na de geboorte aangifte gedaan worden. Daarbij hoeft geen bewijs te worden overlegd. Wel moeten twee getuigen aanwezig zijn, zoals bijvoorbeeld burens of familieleden. In principe wordt het woord van de ouders gezien als sluitend bewijs. De enige sanctie op een late aangifte is een boete.

Het *bilhete de identidade* (identiteitskaart) kan vanaf de leeftijd van 10 jaar worden aangevraagd, maar wordt algemeen pas als wettelijk verplicht beschouwd vanaf de leeftijd van 18 jaar. Er is evenwel geen artikel in de nationale wetgeving aan te wijzen dat deze opvatting bevestigt. Volgens waarnemers is sprake van voortdurend veranderende plaatselijke of provinciale verordeningen, die tezamen het idee hebben doen postvatten dat er inderdaad een nationaal-wettelijke verplichting bestaat tot het hebben van een *bilhete de identidade* vanaf de leeftijd van 18 jaar. Identiteitskaarten worden afgegeven door het Archief van Identificatie

¹⁰² UNSC, (S/2001/956) Report of the Secretary-General on the United Nations Office in Angola (UNOA) (10 oktober 2001), paragraaf 37

¹⁰³ Het is van belang onderscheid te maken tussen identiteitsbewijzen danwel –documenten (dit kunnen zowel de *cedula*, de *bilhete de identidade*, het paspoort als het rijbewijs zijn) enerzijds, en de identiteitskaart (*bilhete de identidade*) anderzijds.

¹⁰⁴ Angola kent ook enkele documenten die verband houden met de diensplicht. Deze worden behandeld in § 3.4.3 Dienstplichtigen

(*Arquivo de Identificação*) van het ministerie van Justitie.¹⁰⁵ Voor personen in de leeftijd van 10 tot 45 jaar is de identiteitskaart 5 jaar geldig, daarna wordt een identiteitskaart verstrekt die 10 jaar geldig is, en vanaf 55 jaar is de kaart onbeperkt geldig. Om een identiteitskaart aan te kunnen vragen, moet een geboortebewijs overgelegd worden evenals een verklaring van het wijk- of schoolcomité, twee pasfoto's en een ingevuld aanvraagformulier. Sinds 1997 wordt er een nieuwe, geplastificeerde identiteitskaart uitgegeven, die minder gemakkelijk te vervalsen is dan het document dat voorheen werd afgegeven. In de praktijk valt vervalsing echter niet uit te sluiten. Slechts bij de eerste aanvraag worden de opgegeven gegevens goed gecontroleerd, bij daarop volgende aanvragen (na verlies of diefstal, of wanneer de geldigheid verlopen is) vindt geen of minder controle plaats.

Als identiteitsbewijs kunnen ook het paspoort en het rijbewijs gebruikt worden. Paspoorten worden uitgegeven door de *Servico de Migração e Estrangeiros* (SME) van het Ministerie van Binnenlandse Zaken. Bij de aanvraag moeten drie pasfoto's overgelegd worden, evenals een kopie van het *bilhete de indentidade* (identiteitsbewijs), een verklaring van werkgever, school of buurtcomité, en een verklaring van woonplaats. De aanvraag moet in persoon gedaan worden. Vanaf hun geboorte mogen kinderen een eigen paspoort hebben, maar tot de leeftijd van 10 jaar mogen zij ook bijgeschreven worden in het paspoort van hun ouders. Kinderen van ouder dan 10 jaar moeten wanneer zij het land willen uitreizen, een eigen paspoort aanvragen. Paspoorten zijn voor personen van 30 jaar en jonger 5 jaar geldig, daarna 10 jaar. Vanaf 19 april 2001 zijn paspoorten die afgegeven waren vóór 19 april 2000 ongeldig¹⁰⁶, behalve om vanuit het buitenland terug te reizen naar Angola.

Het rijbewijs wordt uitgegeven door het ministerie van Openbare Werken. Bij de aanvraag moet een identiteitsbewijs of een *cedula pessoal* (geboortebewijs) worden overgelegd, evenals een bewijs van een met succes afgelegd rijexamen. Een rijbewijs is tot de leeftijd van 30 jaar 10 jaar geldig, daarna 5 jaar.

Het is niet geheel duidelijk voor welke voorzieningen een identiteitsbewijs noodzakelijk is. Overlegging van het geboortebewijs is officieel voorwaarde voor inschrijving voor school, maar in de praktijk gaat een aanzienlijk percentage kinderen zonder geldig bewijs naar school. De openbare ziekenhuizen en kleine klinieken accepteren iedereen. In veel gevallen zal het mogelijk blijken in plaats van de ontbrekende identiteitsbewijzen geld te gebruiken.

In de praktijk kunnen alle identiteits- en reisdocumenten op de zwarte markt door iedereen met voldoende geld, dus ook door minderjarigen, gekocht worden.

¹⁰⁵

Ministeries hebben vaak onderafdelingen (gedelegeerden) in de provincies. Hier kunnen identiteitsdocumenten ook aangevraagd worden.

¹⁰⁶

Jornal de Angola (29 april 2000)

In Cabinda gelden dezelfde regels en voorschriften voor het verkrijgen van documenten als elders in Angola. Ook in Cabinda beschikt het overgrote deel van de gemeenschap niet over identiteitsdocumenten. Documenten afgegeven aan Cabindezen zijn gelijk aan documenten afgegeven aan Angolezen uit de rest van het land.

Er bestaan geen UNITA-gebieden meer waar documenten worden afgegeven. In Cabinda geeft FLEC-FAC geboortebewijzen af en doorgangsdokumenten voor reizen binnen gebieden met een grote FLEC-FAC aanwezigheid. Verder geeft FLEC-FAC lidmaatschapskaarten af. Paspoorten worden niet afgegeven door FLEC-FAC.¹⁰⁷ Geen van de door FLEC-FAC afgegeven identiteitsbewijzen worden door de Angolese regering erkend.

3.3.5 **Rechtsgang**

De rechterlijke macht is volgens de grondwet volledig onafhankelijk van de uitvoerende macht. In de praktijk is dit echter niet altijd het geval. Rechtbanken kampen met tekorten aan middelen, ervaring en opleiding. Ze werken traag en de kosten voor rechtzoekenden zijn naar lokale verhoudingen hoog. Door de gevolgen van de oorlog kan het rechtssysteem in grote delen van het land niet meer behoorlijk functioneren. Het recht op een eerlijk proces wordt in de praktijk niet altijd gerespecteerd.

In geval van problemen met de provinciale autoriteiten kunnen benadeelden een aanklacht indienen bij een provinciale rechtbank. Provinciale rechtbanken functioneren echter niet altijd onafhankelijk, ook al bepaalt de grondwet dat zij onafhankelijk zijn.¹⁰⁸

Arrestanten verblijven lang in voorarrest; vaak wordt de wettelijke termijn waarbinnen voorgeleid moet worden, overschreden. Deze termijn is 135 dagen in strafrechtelijke gevallen, en 180 dagen in zaken die de nationale veiligheid betreffen. Vertraging van de rechtsgang is het gevolg van gebrek aan middelen, opleiding en ervaring van de rechterlijke macht als gevolg van de hoge prioriteit die de regering altijd aan de burgeroorlog gaf. Dat de regering de trage procedures poogt te gebruiken om politieke tegenstanders het zwijgen op te leggen, is mogelijk. Het lijkt echter minder waarschijnlijk dan enkele jaren geleden dat dergelijke pogingen zonder protest of publieke discussie daadwerkelijk uitgevoerd kunnen worden.

¹⁰⁷

Interview met F.X. Builo, woordvoerder van FLEC-FAC in Nederland

¹⁰⁸

UNOA/HRD, *Weekly report* (6 juli 2001)

3.3.6 Arrestaties en detenties

Een persoon die op heterdaad betrapt wordt bij een criminele daad mag onmiddellijk gearresteerd worden. In alle andere gevallen is een arrestatiebevel van een rechter of een provinciale magistraat nodig. Het openbaar ministerie kan ook een arrestatiebevel uitgeven, op voorwaarde dat dit binnen vijf dagen door een rechter bekrachtigd wordt. In de praktijk worden deze voorschriften vaak niet opgevolgd. Met name de *ninja's* (zie ook § 2.3 Veiligheidssituatie) opereren vrij autonoom; zij hebben voor invallen en arrestaties slechts toestemming van hun meerdere nodig. In veel gevallen worden verdachten van kleine en middelgrote delicten mishandeld en vrijgelaten in plaats van te worden voorgeleid.¹⁰⁹

De rechtsbijstandsorganisatie *Mãos Livres* geeft aan dat, doordat veel mensen zonder arrestatiebevel gearresteerd worden en vaak ook geen dossier tegen hen geopend wordt, mensen dagen tot maanden verloren kunnen raken in het gevangenisstelsel. In principe zou hiertegen opgetreden kunnen worden met behulp van een advocaat, maar veel mensen zoeken niet eens de hulp van een advocaat, omdat ze ervan uitgaan dat een advocaat onbetaalbaar is.

Volgens *Mãos Livres* komen er in Luanda meer klachten binnen over onprofessioneel gedrag¹¹⁰ van politieagenten dan in de rest van Angola, maar dit heeft waarschijnlijk te maken met de vele keren hogere mate van criminaliteit in Luanda.

De politie komt veel meer in contact met de burgerbevolking dan het leger, en heeft dus meer mogelijkheden om schendingen te begaan. Schendingen door politie-agenten en militairen zijn vaak, maar niet uitsluitend, het gevolg van een gebrek aan training en ontoereikende werkomstandigheden, zoals ontoereikend salaris, slechte logistieke ondersteuning en gebrekkig toezicht. Het soort schendingen dat begaan wordt betreft mishandeling, afpersing, verkrachting, en af en toe doodslag. Elitetroepen zoals de *caçadores*, of de paramilitaire politie, de *ninja's*, zijn daarentegen wel goed getraind. Zij begeven zich echter in tegenstelling tot de eerdergenoemde geregeld, en als eersten, in daadwerkelijke gewapende conflictsituaties. Hierbij begaan zij in veel gevallen tegen (vermeende) aanhangers en rebellen van FLEC, meer gerichte mensenrechtenschendingen, zoals mishandeling, marteling, verkrachting, verdwijning, en buitengerechtigde executies.

Er wordt slechts bij uitzondering door de overheid een onderzoek ingesteld naar mensenrechtenschendingen door politie en leger en daadwerkelijke actie tegen de overtreders komt zelden voor.

Volgens waarnemers worden in Cabinda krijgsgevangenen vastgehouden door de Angolese autoriteiten, zowel in Cabinda-stad als daarbuiten. Het is moeilijk te

¹⁰⁹

Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

¹¹⁰

Onder onprofessioneel gedrag wordt verstaan het mishandelen van verdachten, het afpersen van burgers, het verkrachten van vrouwen als een soort van belastingheffing etc.

zeggen of het politieke (burger)gevangenen betreft of alleen militaire (krijgs)gevangenen. Angola heeft niet het tweede protocol bij het Verdrag van Genève, betreffende burgers in oorlogssituaties, getekend. Het Internationale Rode Kruis (ICRC) krijgt slechts mondjesmaat toegang tot de krijgsgevangenen.

De rechtsbijstandsorganisatie *Mãos Livres* bezoekt gevangenen en komt daarbij nooit politieke gevangenen tegen. De organisatie wijst er echter op dat zij niet in Cabinda werkt, en dat indien er politieke gevangenen zouden bestaan, deze niet in de door hen bezochte gevangenen, tussen de 'gewone' criminelen zouden verblijven.¹¹¹

*Situatie in gevangenen*¹¹²

Tot op heden bestaat er geen wetgeving die het detentieregime reguleert.¹¹³ Een speciale commissie is in het leven geroepen om een concept detentiewet op te stellen, maar dit heeft in de praktijk nog niet tot een wetsvoorstel geleid.

De praktijk in de Angolese gevangenen is ruw, gewelddadig en willekeurig. Mishandeling van gevangenen is dagelijkse praktijk. Ook onderling wordt door gevangenen geweld uitgeoefend, daar effectief toezicht veelal ontbreekt. Vrouwen worden apart gevangen gehouden van mannen, maar er is sprake van seksueel geweld tegen vrouwen door bewakers. Kinderen, die vaak voor kleine vergrijpen vastzitten, hebben geen aparte afdeling binnen de gevangenen en worden vaak mishandeld door zowel bewakers als gevangenen. Vaak is er gebrek aan voedsel, aan medische zorg, kleding en bedden. De termijnen van voorarrest worden vaak overschreden.

Het slecht betaalde gevangenispersoneel vult zijn inkomen aan door het afpersen en bestelen van gevangenen en hun bezoekers. Hoe verder een gevangenis van Luanda aflight, hoe groter volgens waarnemers de kans op omkoopbaarheid van het gevangenispersoneel. Dit betreft echter vooral omkoping om bijvoorbeeld extra levensmiddelen of kleding bij een bepaalde gedetineerde te doen afleveren. Omkoping om een gedetineerde vrij te laten is niet onmogelijk doch komt vooral voor in een eerder stadium, bijvoorbeeld onmiddellijk na arrestatie of tijdens voorarrest. Illegale vrijkoping uit een gevangenis wordt in het algemeen als zeldzaam omschreven. Zou een gevangene ontsnappen, dan zijn er geen andere repercussies bekend dan de geldende praktijk voor een arrestatie.

Mãos Livres legt bezoeken af aan gevangenen, en documenteert en publiceert de omstandigheden in gevangenen. Soms vraagt de organisatie gevangenen om foto's te maken, omdat zij betwijfelt of zij alles te zien krijgt. Volgens

¹¹¹ Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

¹¹² Bijlage 5 geeft een lijst van gevangenen in Angola.

¹¹³ UNOA/HRD, *Weekly report* (13 oktober 2000)

medewerkers van *Mãos Livres* zijn zelfs sommige bewakers bereid (tegen betaling) foto's te maken, omdat zij vinden dat de situatie in de gevangenissen verbeterd moet worden. De middelen voor verbetering worden echter niet beschikbaar gesteld door de regering.¹¹⁴

3.3.7 Mishandeling en foltering

Zowel de grondwet als het wetboek van strafrecht verbieden uitdrukkelijk alle vormen van mishandeling van verdachten, arrestanten en gevangenen.¹¹⁵ Toch wordt er geregeld melding gemaakt van overtredingen van dit verbod. Het uitblijven van salarisbetalingen en de slechte werkomstandigheden leiden er nog steeds toe dat politiebeambten de burgerbevolking afpersen en in voorkomende gevallen martelen, verkrachten of anderszins mishandelen. Veel mishandeling en foltering vindt plaats rondom de arrestatie. Vaak is dit het gevolg van het feit dat de politie niet weet dat mishandeling verboden is.¹¹⁶

Ook (oud) militairen maken zich geregeld schuldig aan mensenrechtenschendingen zoals plundering, afpersing, mishandeling en foltering. Deze komen over het algemeen niet zozeer voort uit een beleid gericht op het schenden van rechten, alswel uit onverschilligheid ten aanzien van het lot van de burgerbevolking en een gebrekkig toezicht op politie en leger, met name in de meer afgelegen gebieden.

In Cabinda onderneemt het leger volgens bronnen in Cabinda na aanvallen door de rebellen geregeld wraakacties onder burgers. Hierbij is sprake van mishandeling en verkrachting (zie ook § 2.2 Politieke ontwikkelingen).¹¹⁷

Verkrachting komt erg veel voor in Angola, zowel door burgers onderling als door politie en leger (zie verder § 3.4.1 Vrouwen).

3.3.8 Verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden

In de verslagperiode waren er berichten van verdwijningen, buitengerechtelijke executies en moorden in de enclave Cabinda. Het overgrote deel van de gemelde schendingen werd uitgevoerd door Angolees overheidspersoneel, zonder dat daar door de autoriteiten tegen werd opgetreden. Deze schendingen waren het gevolg van verdenking door de autoriteiten dat betrokkenen lid waren van één van de

¹¹⁴ Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

¹¹⁵ US Department of State, *Human Rights Report for 2002-Angola* (maart 2003)

¹¹⁶ Interview met medewerkers van *Mãos Livres* en de Orde van Advocaten

¹¹⁷ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3

rebelliebewegingen, of van wraakacties door het leger tegen burgerdoelen na aanvallen door de rebellen (zie ook § 2.2 Politieke ontwikkelingen).¹¹⁸
Er was in ieder geval één melding van een executie door FLEC.¹¹⁹

3.3.9 Doodstraf

De doodstraf is in Angola grondwettelijk verboden.

3.4 Positie van specifieke groepen

3.4.1 Vrouwen

Zowel de grondwet als het burgerlijk wetboek voorzien in gelijke behandeling van mannen en vrouwen. Vrouwen zijn wettelijk handelingsbekwaam en kunnen zelfstandig documenten aanvragen. In de praktijk blijft achterstelling van vrouwen echter een probleem. Dit geldt vooral op het platteland, waar de invloed van het traditionele recht en culturele tradities veel groter is dan het burgerlijk recht. Een probleem is dat er gebrek is aan capaciteit om wetten die afwijken van de culturele tradities toe te passen en uit te voeren.¹²⁰ Over het algemeen vertrouwen vrouwen meer op een eigen netwerk van mannen, zoals vader, broers, neven, echtgenoten, en vriendjes, dan op bescherming door de staat.

Vrouwen kunnen het huis van hun ouders verlaten door officieel te trouwen, of door een duurzame relatie aan te gaan. Jong trouwen gebeurt met name in de provincies en onder de armen. Vrouwen uit welvarender milieus hebben meer mogelijkheden om naar school te gaan en financieel onafhankelijk te worden.

Angola heeft een ministerie voor Vrouwen en het Gezin. Dit ministerie houdt zich bezig met problemen als geweld tegen vrouwen, dat in Angola - meestal binnen het gezin – steeds vaker voorkomt, en prostitutie, waarbij vrouwen betrokken raken als gevolg van de slechte sociaal-economische situatie. Het ministerie werkt nauw samen met ngo's en internationale organisaties om het geweld tegen vrouwen te verminderen.

Er vinden nog steeds verkrachtingen plaats, zowel door burgers, als door politie en leger. In het algemeen is verkrachting door overheidsfunctionarissen vaak een gevolg van machtsmisbruik. Vrouwen lopen bijvoorbeeld een groot risico op verkrachting wanneer zij bij militaire barakken onbegeleid wachten op de

¹¹⁸ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3, 4

¹¹⁹ Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), § 3, 4

¹²⁰ Swedish International Development Cooperation Agency (SIDA), *Towards gender equality in Angola. A profile on gender relations* (april 2000), pp. 22-25

eerstvolgende vlucht naar een van de provinciale hoofdsteden.¹²¹ Dit komt zowel binnen als buiten Luanda voor. Het afkopen van corrupte militairen, politieagenten en ambtenaren door middel van seksuele diensten is vrijwel gemeengoed geworden.

Uit Cabinda, waar gewapende strijd gaande is, kwamen in de verslagperiode meerdere berichten van verkrachting door militairen voor de ogen van familieleden van de slachtoffers.¹²² Onduidelijk is of dergelijke verkrachtingen deel uitmaken van een militaire strategie. De overheid gedooft dergelijk gedrag. De overheid gaat er vaak vanuit dat de vrouwen via het systeem van integrale logistiek de rebellen met voedsel en andere zaken ondersteunen, en ziet de vrouwen daarom als medeplichtigen van de rebellen.

Er waren meldingen van seksueel misbruik van vrouwen door bewakingspersoneel in gevangenissen.¹²³

Vrouwen vallen voor bescherming tegen vormen van huiselijk en seksueel geweld over het algemeen terug op hun eigen netwerk, daar de politie in de praktijk nauwelijks bescherming biedt. Zelden wordt tegen verkrachting opgetreden, en de politie neemt een melding vaak niet serieus. Dit zal nog minder het geval zijn wanneer het een aanklacht tegen een politieagent of een militair betreft, dan wanneer het een aanklacht is tegen een andere burger.¹²⁴ De organisatie *Mãos Livres* biedt vrouwen die een geweldszaak aanhangig willen maken rechtsbijstand. In een enkel geval heeft dit tot veroordeling van de verdachte geleid.¹²⁵

Vrouwen kunnen vrijwillig in dienst van het regeringsleger treden, maar zullen niet gedwongen gerekruteerd worden. Zij worden slechts in ondersteunende functies aangesteld.

In Angola zijn vier van de 27 ministers vrouw en zes van de 46 vice-ministers. Van de 220 parlementsleden zijn 35 vrouw en van de 12 rechters in Angola is één vrouw. Geen van de gouverneurs of vice-gouverneurs is vrouw.¹²⁶

¹²¹ Door de verbetering van de veiligheidssituatie wordt sinds het staakt-het-vuren van 4 april 2002 minder gebruik gemaakt van militaire vluchten voor vervoer naar het binnenland van Angola, wat een temperend effect heeft op dit risico.

¹²² Coalition for citizens, reconciliation and transparency, *Terror in Cabinda* (10 december 2002), §3.3

¹²³ US Department of State, *Country report on Human Rights Practices in Angola for 2002* (31 maart 2003), § 1c

¹²⁴ Interviews met medewerkers van UNOA en van de Human Rights Division van UNMA

¹²⁵ Interview met medewerkers van *Mãos Livres*

¹²⁶ Folha 8 (29 juni 2002)

3.4.2 Minderjarigen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de risico's op mensenrechtenschendingen voor minderjarigen in Angola. In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de objectieve zelfstandigheid en opvang van alleenstaande minderjarigen.

Volgens de regering zijn er sinds 1994 geen minderjarigen meer opgenomen in het regeringsleger. Er zouden slechts jonge mannen vanaf 20 jaar worden gerekruteerd. Wel is toegegeven dat illegale wervingsacties van jongeren af en toe plaatsvonden, maar dan altijd als gevolg van een individuele actie van een lokale commandant.¹²⁷ Minderjarigen werden niet opgeroepen wanneer de officiële rekruteringsprocedure gevolgd werd. Wanneer echter aanvullende ronselacties werden uitgevoerd, konden minderjarigen die hun leeftijd niet konden bewijzen, en die fysiek aan de eisen voor militaire dienst voldeden, gerekruteerd worden. De overheid trad niet op tegen ronselacties, noch tegen het inlijven van minderjarigen bij deze acties. Sinds op 4 april 2002 het akkoord tussen de regering en UNITA werd getekend, zijn er geen dienstplichtigen meer opgeroepen voor militaire dienst, noch zijn er ronselacties uitgevoerd.

In het verleden kwam het voor dat voormalige UNITA-rebellen die van de amnestiewetgeving gebruik maakten, en in het regeringsleger opgenomen werden, minderjarig waren. Het risico dat dit zal blijven voorkomen nu een staakt-het-vuren is overeengekomen, is klein. Er is een overvloed aan soldaten, en met name het topkader van UNITA is opgegaan in het regeringsleger. Daar maken geen minderjarigen deel van uit. Anderzijds hebben de minderjarige UNITA-rebellen hoogstwaarschijnlijk geen documenten om hun minderjarigheid mee aan te tonen, waardoor niet uit te sluiten valt, dat enkele minderjarigen in het regeringsleger zijn opgenomen.

Volgens UNICEF hebben ongeveer 1 miljoen kinderen een ouder verloren in de oorlog, 300.000 kinderen verloren beide ouders. 66% van alle kinderen heeft familieleden of bekenden gemarteld of gedood zien worden.¹²⁸

De aantallen straatkinderen in de grootste Angolese steden groeien en er wordt weinig gedaan om de situatie te verbeteren.¹²⁹ Luanda heeft een bevolking van ongeveer 4,5 miljoen inwoners. De stad telt momenteel ongeveer 3000 straatkinderen. Daarnaast zijn in het hele land volgens het Nationaal Instituut voor Kinderen (INAC) momenteel meer dan 50.000 kinderen gescheiden van hun families. Oorzaken van deze situatie zijn het binnenlandse conflict, maar ook sociale, economische en culturele factoren.¹³⁰ Er bestaan initiatieven om kinderen met hun familie te herenigen of in pleeggezinnen onder te brengen, maar de VN

¹²⁷ Jornal de Angola (17 juni 2001)

¹²⁸ IRIN, *Local therapy to heal the trauma of war* (7 oktober 2002)

¹²⁹ Folha 8 (week 26 2001)

¹³⁰ Jornal de Angola (1 juli 2001)

constateert een gebrek aan goede reïntegratieprogramma's voor kinderen, evenals een gebrek aan institutionele en juridische bescherming van kinderen.¹³¹

3.4.3 UNITA- en FLEC-aanhangers

In deze paragraaf wordt ingegaan op de risico's op problemen met de autoriteiten voor aanhangers van UNITA en FLEC.

UNITA-aanhangers

Op 2 april 2002 nam het parlement unaniem een voorstel aan, ingediend door de regering, voor een nieuwe Amnestiewet die 45 dagen geldig zou blijven (zie ook § 3.1.2 Nationale wetgeving). Er waren van de wet twee versies in omloop, die beide als gezaghebbend werden gezien. De amnestiewet is een politiek instrument gebleken, geen juridisch instrument. Om deze reden is er ook geen aandacht besteed aan de verschillende teksten die van de wet in omloop waren. Tot op moment van schrijven was de wet niet juridisch getest, omdat er geen gevallen bekend waren van UNITA-leden aan wie geen amnestie verleend werd. De amnestiewet wordt door UNITA noch MPLA ter discussie gesteld, volgens waarnemers omdat beide partijen de instelling van een Waarheidscommissie willen voorkomen.

Ibrahim Gambari, de Speciale Vertegenwoordiger voor Angola van de secretaris-generaal van de VN, merkte na de invoering van de Amnestiewet op dat de VN reserves hebben ten aanzien van een amnestie ('... *UN, as a matter of principle, does not recognise the validity of any amnesty granted in respect of crimes against humanity or war crimes which may have been committed in the context of the conflict ...*'). Deze opmerking heeft tot gevolg gehad dat met name UNITA vreest voor een berechting van oorlogsmisdadigers en daardoor minder gewillig is gevoelige informatie prijs te geven. Zo is het moeilijk gebleken kindsoldaten, slachtoffers van gedwongen huwelijken en oorlogsslachtoffers te lokaliseren en identificeren, omdat de amnestiewet geen juridische zekerheid lijkt te bieden. De voormalige UNITA-rebellen, noch hun familieleden in de demobilisatiekampen ondervinden voor zover bekend problemen met de autoriteiten. Van problemen met de lokale bevolking is vrij weinig sprake, omdat de voormalige UNITA-rebellen veelal nog in de demobilisatiekampen verblijven. Die voormalige UNITA-rebellen die de kampen al wel hebben verlaten, ondervinden onderweg naar hun gebied van herkomst vaak problemen met de lokale bevolking. Deze problemen nemen de vorm aan van een vijandige houding en gebrek aan behulpzaamheid van de zijde van de bevolking.

¹³¹

UNSC (S/2002/1353), *Interim report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002), § 29

In december 2002 werden 74 voormalige UNITA-rebellen die sinds 2000 in een Namibische gevangenis vastgezet hadden, overgedragen aan de Angolese overheid. Deze terugkeer vond plaats met instemming van de gevangenen, hoewel hun families op dat moment nog in Namibië verbleven. Daar de gevangenen niet over verblijfsvergunningen voor Namibië beschikten, was voortgezet verblijf in dat land niet mogelijk. De gevangenen waren in Namibië nooit in staat van beschuldiging gesteld of voorgeleid.¹³² Terug in Angola probeerden de voormalige gevangenen aanspraak te maken op hervestigingspakketten, maar kwamen hiervoor niet in aanmerking omdat zij in de Namibische gevangenis altijd ontkend hadden UNITA-rebellen te zijn.

FLEC-aanhangers

Als gevolg van het grote draagvlak voor FLEC onder de inwoners van Cabinda zien de autoriteiten, en daarmee het regeringsleger en politie, de bevolking van Cabinda als een verlengstuk van de rebellen. Dit, en de omstandigheden waaronder Angolese regeringssoldaten moeten werken¹³³, werken willekeurige wraakacties van regeringssoldaten tegen de bevolking in de hand, ongeacht de daadwerkelijke betrokkenheid van burgers bij de gewapende strijd. Wie verdacht wordt van steun aan FLEC-rebellen kan door het leger of de *ninja's* mishandeld of vermoord worden, of verdwijnen. Dit zal Cabindezen in Angola (buiten Cabinda) niet snel overkomen, tenzij zij expliciet gezocht worden vanwege hun politieke of militaire activiteiten. Door de verwevenheid van politieke en familieverbanden in Cabinda valt het niet uit te sluiten dat familieleden van FLEC-rebellen als gevolg van hun familierelatie problemen als intimidatie en mishandeling ondervinden met de overheid. Of dit ook buiten de provincie Cabinda het geval zou zijn, is onbekend.

In de amnestiewet van 2 april 2002 wordt FLEC niet genoemd. Na toezegging door de regering aan het ICRC dat FLEC wel onder de wet viel, werden FLEC-leden uit gevangenis vrijgelaten. Enkel van hen werden later echter opnieuw gevangen genomen. Over het algemeen worden FLEC-rebellen die buiten de strijd om hun wapens neerleggen en de FLEC-doelstellingen afzweren door de autoriteiten met rust gelaten. Toch kan niet gesteld worden dat FLEC-leden een beroep kunnen doen op de amnestiewet van 2 april 2002, noch op amnestie onder een andere wet.

3.4.4 Dienstplichtigen

Militaire dienst is verplicht voor mannen. Vrouwen kunnen dienst nemen, maar dit is altijd op vrijwillige basis. Volgens de wet op de rekrutering, moet iedere

¹³²

IRIN, *Namibia: Dordabis detainees sent home* (9 januari 2003)

¹³³

Zoals gebrek aan voedsel.

jongeman zich wanneer hij 18 jaar wordt, aanmelden. Op dat moment krijgt hij een verklaring dat hij zich heeft aangemeld. Ieder jaar worden vervolgens via de media de mannen opgeroepen, die in dat jaar 20 zijn geworden, of zullen worden. In de verslagperiode vond een reguliere registratieronde plaats. Alle jonge mannen van 18 jaar moesten zich registreren voor 28 februari 2003. In de verslagperiode vond geen rekrutering plaats.

In het verleden werden de jonge mannen die zich geregistreerd hadden op hun achttiende, en zich na een oproep niet meldden, gezocht. Indien de weigeraar werd gevonden werd hij in ieder geval alsnog ingezet. Eind 2001, begin 2002, waren er voortdurend controleacties om te kijken of jonge mannen zich wel hadden gemeld, of dat zij hun dienstplicht hadden vervuld. In de verslagperiode kwam dit nauwelijks voor.

Aan dienstplichtigen wordt een militair identiteitsbewijs uitgereikt. Angola kent daarnaast de volgende documenten die verband houden met de diensplicht: de *talao de desponibilidade militar* (een bewijs dat men ontslagen is uit het leger), de *talao de recenseamento* (een bewijs dat men zich heeft laten registreren voor militaire dienst), de *cartao de isencao militar* (een bewijs dat men wegens medische redenen afgekeurd is voor militaire dienst) en de *adiamento militar* (een bewijs van uitstel voor bepaalde tijd van dienstplicht wegens medische of andere redenen). Al deze documenten worden in relevante gevallen uitgegeven door de militaire autoriteiten, op basis van hun eigen gegevens, en na overlegging van het identiteitsbewijs of geboortebewijs. Net als alle andere documenten, zijn deze documenten ook op de zwarte markt te koop.

De bevolkingsregisters van Angola zijn voor een groot deel vernield door de oorlog en worden voorzover ze nog bestaan slecht bijgehouden. Een van de consequenties van deze administratieve problemen is, dat volgens schattingen tussen de 70 en 90% van de Angolese bevolking niet geregistreerd staat, en geen documenten heeft.¹³⁴ Als gevolg hiervan is het mogelijk zich te onttrekken aan de formele rekrutering, en dit gebeurt op grote schaal. Om toch het benodigde aantal rekruten te bereiken, werden in het verleden na de officiële oproep ronselacties gehouden. In de verslagperiode waren er geen berichten van dergelijke ronselacties.

Iedere Angolese man tussen de 18 en de 35 jaar, die in de formele sector wil werken¹³⁵, wil reizen¹³⁶, of studeren, moet een document tonen dat hij vrijgesteld is van dienst in het leger, of dat hij zijn dienst reeds heeft vervuld.

¹³⁴ UNSC, (S/2001/956) *Report of the Secretary-General on the United Nations Office in Angola (UNOA)* (10 oktober 2001), paragraaf 37

¹³⁵ Met 'formele sector' wordt hier bedoeld het deel van de economie dat gedocumenteerd en geregistreerd staat. In Angola is het grootste deel van de economie informeel.

¹³⁶ Hier wordt bedoeld op elke vorm van reizen, die het passeren van checkpoints omvat.

In Angola bestaat een wet die aangepaste burgerdienst mogelijk maakt bij dienstweigeren. Afgezien van een beperkt aantal juristen is deze wet bij heel weinig Angolezen, zeker in het binnenland, bekend. Slechts zeer sporadisch wordt op de genoemde wet een beroep gedaan.¹³⁷ Kennis van het rechtssysteem in Angola is gebrekkig en daarnaast functioneert het slecht. Bovendien bestaan er eenvoudiger middelen om zich aan de dienstplicht te onttrekken dan formele dienstweigeren op principiële gronden. In de praktijk is het mogelijk zich tegen betaling aan de dienstplicht te onttrekken. Ook is het mogelijk de dienstplicht bij de politie te vervullen. Deze mogelijkheid is echter zeer beperkt en in de praktijk vaak afhankelijk van de juiste contacten of omkoping.

Een officieel dienstverband kan op wettelijke gronden geen aanleiding vormen voor vrijstelling van militaire dienst. In de praktijk zullen echter diegenen die over een officieel dienstverband - dit is niet beperkt tot bepaalde beroepsgroepen - beschikken, in veel gevallen op onofficiële gronden vrijgesteld worden. Vaak wordt men tegen betaling 'over het hoofd gezien' bij de jaarlijkse oproep voor dienst, of bij ronselacties. Dit is eenmalig, en wie bij een volgende ronselactie voor de dienstplicht opnieuw wordt opgepakt, moet dan opnieuw een vrijstelling zien te bemachtigen.

De dienstplicht duurt volgens de wet twee jaar, maar in de praktijk zijn langere perioden, tot zelfs zeven jaar, niet ongebruikelijk. De verschillende vormen van dienstplichtontduiking leiden ertoe dat de meeste soldaten in de gevechtseenheden tot de armere en minder opgeleide bevolkingsgroepen behoren en hoofdzakelijk van het platteland afkomstig zijn. Daar de administratie van het leger gebrekkig is, en ongeveer 65% van de militairen analfabeet, is het voor hen vaak vrijwel onmogelijk de dienst te verlaten. Ontslag uit dienst is alleen mogelijk met een ondertekende verklaring van de commandant.

Het leger probeert desertie tegen te gaan door rekruten hun dienst te laten vervullen in een ander deel van het land dan waar ze vandaan komen. Toch komt desertie geregeld voor. De straf voor desertie in vreedstijd is officieel verlenging van de oorspronkelijke dienstdienst met één derde. Bovendien kan een gevangenisstraf van twee tot acht jaar worden opgelegd. Bij desertie in tijd van oorlog of tijdens militaire operaties kan een gevangenisstraf van acht tot twaalf jaar worden opgelegd.¹³⁸ In de praktijk deserteren dagelijks meerdere soldaten uit het regeringsleger die nauwelijks gestraft (kunnen) worden wegens het ontbreken van de administratieve capaciteit die nodig is om deze deserties te kunnen registreren en naar aanleiding daarvan juridische stappen te ondernemen.

Sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* op 4 april 2002 is een aantal van 5000 voormalige UNITA-rebellen opgenomen in het Angolese

¹³⁷

UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 5.29

¹³⁸

UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 5.30

regering. Tegelijkertijd zal het leger de komende maanden worden afgeslankt. Dit afslanken kan alleen met kleine groepen tegelijk, want het leger heeft vaak niets te bieden na ontslag.¹³⁹ Veel gedemobiliseerde soldaten (zullen) worden opgenomen in de politie en in particuliere beveiligingsbedrijfjes.

De demobilisatie van de overige UNITA-rebellen heeft rekrutering door UNITA tot stilstand gebracht. In het verleden maakte UNITA gebruik van het systeem van integrale logistiek, waarbij een groep vrouwen en kinderen gedwongen werd ondersteuning te verlenen aan een groep rebellen. De gewapende vleugel van UNITA trad hard op tegen deserteurs. De straf voor desertie kon oplopen tot executie.

FLEC maakt volgens berichten nog gebruik van gedwongen rekrutering, soms van minderjarigen. Ook FLEC maakt zoveel mogelijk gebruik van het systeem van integrale logistiek, maar sinds de militaire aanwezigheid in Cabinda is opgevoerd is dit steeds moeilijker geworden.

3.4.5 Homoseksuelen

Bescherming tegen discriminatie op basis van seksuele geaardheid wordt niet genoemd in de grondwet. De wet verklaart homoseksuele handelingen illegaal en beschrijft ze als 'overtredingen tegen de publieke moraliteit'.¹⁴⁰ Er rust een zwaar taboe op homoseksualiteit, waardoor er nauwelijks over het onderwerp gesproken wordt. In hoger opgeleide kringen in de Angolese samenleving wordt homoseksualiteit waarschijnlijk stilzwijgend getolereerd, terwijl in meer traditionele kringen homoseksualiteit niet geaccepteerd wordt. In deze kringen komt geweld tegen homoseksuelen incidenteel voor. In het algemeen is echter homoseksualiteit, zolang deze niet expliciet uitgedragen wordt, niet zodanig stigmatiserend, dat het maatschappelijk functioneren van een individuele homoseksueel in het gedrang komt.

Door het gebrek aan beschermende wetgeving, aan formele en informele acceptatie, en door het slechte functioneren van het politie-apparaat, kan een homoseksueel geen bescherming tegen voorkomende gevallen van discriminatie door medeburgers inroepen van de politie of andere overheidsinstanties. Er zijn geen voorbeelden bekend van discriminatoire praktijken bij strafoplegging als gevolg van homoseksuele geaardheid.

¹³⁹ Dit in tegenstelling tot de gedemobiliseerde voormalige UNITA-rebellen, die geld en een hervestigingskit krijgen.

¹⁴⁰ UK Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002), § 6.75

4 Migratie

4.1 Migratiestromen

Terwijl ongeveer 90.000 vluchtelingen uit de buurlanden van Angola eind 2002 spontaan zonder bijstand terugkeerden naar Angola, arriveerden maanden na ondertekening van het vredesakkoord van april 2002 nog vluchtelingen uit Angola in vluchtelingenkamp Osire in Namibië. Zij ontvluchtten de verslechterende humanitaire situatie in dat land.¹⁴¹

Angola stuurde in 2002 tachtig burgers van de Democratische Republiek Congo, die geen verblijfsvergunning bezaten voor Angola, terug naar de DRC.¹⁴² Vanuit Cabinda werden nog eens 290 buitenlanders zonder verblijfsvergunning, waaronder het overgrote deel burgers uit de DRC en Congo-Brazzaville, terug naar hun land van herkomst gestuurd.¹⁴³ De nationaliteit van illegalen in Angola wordt vastgesteld door middel van documenten, talentesten en ‘common sense’¹⁴⁴. Nadat een groep is verzameld wordt een vertegenwoordiger van de ambassade van het betreffende land benaderd. Deze mag de groep bezoeken. Over het algemeen worden vervolgens laissez-passers verkregen.

4.2 Opvang binnenlandse ontheemden

Angola kent een groot aantal binnenlands ontheemden als gevolg van de oorlog. Het totale aantal gemelde ontheemden wordt geraamd op ongeveer 4,5 miljoen Angolezen, of meer dan éénderde van de bevolking. Ongeveer 1,9 miljoen van hen wordt op een of andere wijze ondersteund door hulporganisaties. Na jaren van oorlog woont volgens schattingen ongeveer 40% van de gehele Angolese bevolking in Luanda, een groot deel van de overige 60% woont in en rond de provinciale hoofdsteden.

De Angolese regering heeft een ‘normalisering’ afgekondigd die inhoudt dat binnenlands ontheemden zo snel mogelijk moeten terugkeren naar huis. Na de ondertekening van de vrede deden veel ontheemden dat vrijwillig. Tegen het einde van 2002 waren ongeveer 900.000 ontheemden teruggekeerd. Bij ongeveer dertig procent van de terugkeerders was volgens UNDP voldaan aan de normen voor terugkeer van ontheemden.¹⁴⁵

¹⁴¹ IRIN, *WFP warning on foodcrisis* (29 juli 2002)

¹⁴² Jornal de Angola (17 november 2002)

¹⁴³ Jornal de Angola (8 december 2002)

¹⁴⁴ Er wordt bijvoorbeeld gekeken naar kleding, uiterlijke kenmerken, etc

¹⁴⁵ IRIN, *Interview with Erick de Mul, UN Humanitarian Coordinator* (13 november 2002)

Angola is het enige land dat de *Minimum Operational Standards* voor opvang van ontheemden¹⁴⁶ van de Hoge Commissaris voor de Vluchtelingen van de Verenigde Naties (UNHCR) als wettelijke norm heeft vastgelegd.¹⁴⁷ In de praktijk komt van de toepassing echter nog weinig terecht. Volgens een woordvoerder van het Internationale Rode Kruis (ICRC) in Angola wordt nog niet aan de meest elementaire voorwaarden voor terugkeer voldaan. De dorpen waarnaar de ontheemden moeten terugkeren zijn vaak verwoest, nog niet ontmijsd, er zijn geen scholen of gezondheidsvoorzieningen en in sommige gevallen zijn ze onbereikbaar voor hulp.¹⁴⁸

Volgens de assistent-secretaris-generaal voor humanitaire zaken van de VN, Kenzo Oshima, hebben nog steeds zo'n 3 miljoen personen in Angola hulp nodig.¹⁴⁹ Sinds jaar en dag bestrijkt de internationale humanitaire gemeenschap (internationale ngo's en VN-organisaties onder leiding van OCHA) met een landelijk netwerk van intensieve hulpverlening delen van het land. Deze hulpverlening richtte zich met name op de kampen voor ontheemden aan de randen van de provinciale hoofdsteden. Ook aan de randen van Luanda zijn kampen voor ontheemden. De meeste ontheemden komen echter niet in kampen terecht, maar zoeken hun eigen weg in het informele circuit van Luanda. In deze kampen rond Luanda wordt geen voedsel verstrekt door de internationale hulporganisaties, omdat daarvoor de aantallen ontheemden te groot zijn, de armoede te wijd verbreid is, en het onderscheid tussen ontheemden en andere stadsbewoners te moeilijk te maken is.

Met name in het noorden en oosten van Angola ondervinden de hulporganisaties veel problemen bij hun werkzaamheden als gevolg van landmijnen en slechte infrastructuur zoals vernielde bruggen en wegen.¹⁵⁰

Naast grote aantallen mensen die langzaam weer naar hun plaatsen van herkomst terugkeren, zijn er ook nog steeds stromen mensen die wegtrekken uit hun gebieden van oorsprong om het gebrek aan voorzieningen daar te ontvluchten. Deze mensen, die sinds de ondertekening van de staakt-het-vuren-overeenkomst uit die voormalig ontoegankelijke gebieden wegtrekken, zijn er vaak slecht aan toe. Hoewel de regering anders beweert, lijken de middelen ontoereikend om alle ontheemden van voedsel en medische zorg te voorzien. De druk op de middelen

¹⁴⁶ Deze Minimum Operational Standards houden onder andere in de verantwoordelijkheid van de autoriteiten om veilig, voldoende, en voldoende vruchtbaar land aan te wijzen voor vrijwillige hervestiging van ontheemden. Op de plaats van hervestiging moet water aanwezig zijn. Ook is de overheid verantwoordelijk voor ondersteuning van gezondheids- en onderwijspersoneel.

¹⁴⁷ UNOA/HRD, *Weekly report* (29 oktober 2001)

¹⁴⁸ *NRC Handelsblad*, 'Land zonder schaamlap' (30 november 2002), p.27

¹⁴⁹ IRIN, *Peace dividend needed: Oshima* (19 juli 2002)

¹⁵⁰ IRIN, *WFP warning on food crisis* (29 juli 2002)

van de internationale organisaties was reeds zeer groot, en aan de extra vraag naar hulp zal zonder hulp van de donoren niet voldaan kunnen worden.

4.3 Minderjarigen

De grondwettelijke leeftijd voor meerderjarigheid en handelingsbekwaamheid in Angola is 18 jaar. Aan minderjarigen kunnen identiteits- of reisdocumenten verstrekt worden, maar de aanvraag dient met toestemming van een ouder of voogd gedaan te worden. In de praktijk kunnen dergelijke documenten echter op de zwarte markt door iedereen met voldoende geld, en dus ook door minderjarigen, gekocht worden.

De leerplicht geldt tot 14 jaar, vanaf die leeftijd mag betaald lichte arbeid in de formele sector verricht worden.

Zelfstandigheid

In de Angolese cultuur worden jongeren onder de 18 jaar soms en in bepaalde opzichten als volwassen beschouwd. Zo is het met name op het platteland niet ongewoon om op 16-jarige leeftijd reeds getrouwd te zijn. Hiervoor is echter officieel en traditioneel wel toestemming van de ouders nodig. Overigens blijft men vaak ook na 18-jarige leeftijd nog een zekere verantwoording aan de ouders schuldig. In de steden wordt minder vaak officieel getrouwd, maar komen meer of mindere duurzame relaties wel voor op 16- en 17-jarige leeftijd. De meeste vrouwen baren hun eerste kind vóór zij 20 zijn.

Volwassenheid kan niet automatisch gelijkgesteld worden aan zelfstandigheid. De zelfstandigheid van minderjarigen is sterk afhankelijk van de sociaal-economische achtergrond. Wie in een arm gezin bijdraagt aan het gezamenlijk inkomen, verwerft zich daarmee de facto een zekere zelfstandigheid. Dit kan al op zeer jonge leeftijd (onder de 10 jaar) optreden. Economische noodzaak leidt ertoe dat van minderjarigen verwacht wordt dat ze op zo jong mogelijke leeftijd bijdragen aan het gezinsinkomen. Dit geldt voor zowel jongens als meisjes. Het feit dat kinderen op zeer jonge leeftijd bijdragen aan het gezinsinkomen, betekent niet, dat zij daarmee door hun ouders of verzorgers niet meer als minderjarig beschouwd worden. Zo kunnen volwassenen de minderjarigen verplichten hun inkomsten aan hen af te dragen. De wijze waarop minderjarigen uit arme families bijdragen aan het gezinsinkomen, is vooral door hulp in de huishouding (alleen meisjes), straathandel, bedelarij, diefstal en prostitutie.

Armoede maakt het voor minderjarigen, net als voor volwassenen onmogelijk om zelfstandig te wonen. Een minderjarige die geen familie (meer) heeft bij wie hij kan wonen, zal gemakkelijker opvang vinden buiten zijn eigen familie indien hij enig eigen inkomen inbrengt, dan wanneer hij of zij dit niet doet.

Kinderen uit rijke gezinnen worden vaak tot op volwassen leeftijd onderhouden door hun ouders en andere familieleden. Van hen wordt verwacht dat ze naar school gaan en studeren. Voor deze kinderen is werken op 16- en 17-jarige leeftijd

mogelijk, maar minder gebruikelijk. Soms wonen zij zelfstandig, maar vaak blijven zij tot hun huwelijk thuis wonen.

Angolese ouders die het kunnen betalen, trachten hun kinderen naar Europa te zenden, met het oog op beter onderwijs en betere leefomstandigheden. De vliegticket naar Europa is duur (\pm 1.500 USD) en een paspoort en (Schengen)visum zijn voor de reis verplicht. Daarbij komt dat minderjarigen die niet vergezeld worden door hun ouders of wettige vertegenwoordiger, bij uitreis in het bezit dienen te zijn van een door de ouders ondertekende verklaring van toestemming voor uitreis. Het is mede om deze redenen niet erg waarschijnlijk dat een kind zonder de steun van familie een Europees land zou kunnen bereiken, hoewel niet kan worden uitgesloten dat minderjarigen zonder de vereiste toestemmingsverklaring uitreizen.

In augustus 2001 begon de Angolese regering samen met UNICEF een campagne om de ongeveer vijf miljoen ongeregistreerde kinderen en tieners uit het gehele land van identiteitsdocumenten te voorzien en te registreren. Zo'n 50.000 van hen zijn door de oorlog gescheiden geraakt van hun ouders. Onder hen zijn straatkinderen, kinderen uit opvanghuizen, maar het overgrote deel van hen bestaat uit kinderen die bij familie of bekenden verblijven. Veel mensen zijn hun documenten kwijtgeraakt en vele registers zijn door de jaren heen vernield tijdens oorlogshandelingen. De minister van Justitie heeft aangekondigd dat aan jongeren tot 17 jaar geboortebewijzen (*cedula pessoal*) en andere identiteitsdocumenten (*bilhete de identidade*) zullen worden verstrekt. De campagne verloopt langzaam.

Opvang

Wettelijk verantwoordelijk voor wezen en andere alleenstaande minderjarigen zijn de directie Kinderen, en het Programma voor Opsporing van Families binnen het ministerie van Sociale Assistentie en Reïntegratie. Onder de taakstelling van deze afdelingen valt ook voogdijstelling. De afdelingen zijn zwaar overbelast, ondanks de hulp van ngo's. Het beleid voor wezen en andere alleenstaande minderjarigen wordt uitgevoerd door het Nationale Instituut voor Kinderen (INAC).

Internationale ngo's die zich bezighouden met minderjarigen zijn *Save the Children* - opsporing van familie -, en het *Christian Children's Fund*.

Er is één non-gouvernementele organisatie die zich in de toekomst zal gaan bezighouden met de opvang van minderjarige repatrianten.

Normaliter worden minderjarigen bij overlijden of afwezigheid van de ouders opgevangen door familieleden of vrienden. De bereidheid tot opvang door familie is echter sterk afgenomen doordat hierop een overmatig beroep wordt gedaan. Vaak zal men naar andere oplossingen zoeken, dan het opnemen van een alleenstaand minderjarig familielid in de eigen woning. Naarmate het kind een

grotere financiële zelfstandigheid heeft, is de bereidheid een kind in eigen gezin op te vangen, weer groter.

Met name in de culturen uit de zuidelijke provincies van Angola is opvang vanzelfsprekend. Het kan echter wel voorkomen dat niemand voor een alleenstaande minderjarige wil zorgen. Dit geldt met name voor kinderen uit Bakongo-culturen uit de noordelijke provincies van Angola tegen de grens van de DR Congo.

Voogdij wordt zelden officieel geregeld, en als dat wel gebeurt, betreft het met name baby's. Vooral in het geval van alleenstaande minderjarigen uit rijkere families is het niet geloofwaardig dat niemand de zorg van de ouders zou overnemen. Het komt zelden voor dat kinderen in een instituut worden ondergebracht, maar als dit voorkomt, gaat het vaak om kinderen uit middenklassefamilies. Voor opvang van enige kwaliteit zijn namelijk geld (tot ongeveer 2000 USD) en connecties nodig. Plaatsing geschiedt niet volgens bepaalde criteria; wie op de stoep staat, wordt meestal op een of andere manier, afhankelijk van de eigen financiële bijdrage, (tijdelijk) geholpen. Mede hierdoor zijn de opvanghuizen overvol.

Naast kinderen uit middenklassefamilies worden ook ontheemde kinderen uit de provincies in het kader van hervestiging in een kindertehuis geplaatst, maar alleen wanneer geen andere opvang gevonden kan worden. Het overgrote deel van de ontheemde kinderen wordt opgevangen door familie of vrienden.

Opvanghuizen voor minderjarigen zijn voornamelijk in de provinciale hoofdsteden te vinden, en dan voornamelijk in Luanda. Het overgrote deel van de minderjarigen die gescheiden zijn geraakt van hun families bevindt zich juist vaak op het platteland. Zij doen om die reden vrijwel nooit beroep op dergelijke opvanghuizen, maar worden opgevangen door bekenden, of andere mensen, die het vaak zelf niet beter hebben, maar zich toch hun lot aantrekken. Waarschijnlijk bevindt nog geen 1% van de minderjarige alleenstaanden zich in opvanghuizen en wordt de rest opgevangen door de omgeving. Veel kinderen kiezen ervoor, als minst slechte optie, om zich op straat alleen staande te houden, omdat zij dan hun inkomen niet met hun familie hoeven te delen.

Tehuizen accepteren meestal geen alleenstaande minderjarigen in de leeftijd van 16 en 17 jaar meer door het gebrek aan plaatsen. Als ze jong binnenkomen, kunnen kinderen vaak wel tot de leeftijd van 18 tot 20 jaar in een tehuis blijven. Over het algemeen blijven jongens langer in weeshuizen dan meisjes, omdat meisjes vaak werk kunnen vinden als hulp in de huishouding. Vanaf 15 tot 20 jaar zijn de bewoners van weeshuizen vrijwel altijd jongens. Over het algemeen kiezen alleenstaande minderjarigen er niet voor om in een tehuis te verblijven, omdat ze de vrijheid van de straat verkiezen boven de regels van een opvanghuis. Straatkinderen worden over het algemeen beter bereikt door middel van straatwerk, dan door voltijdsopvang.

Het probleem van de weeshuizen is dat er geen controle van de kwaliteit plaatsvindt. Er zijn weeshuizen van goede tot zeer slechte kwaliteit, maar over het algemeen is er een gebrek aan middelen. De weeshuizen zijn altijd overbezet. Gemiddeld krijgen kinderen in opvanghuizen twee maaltijden per dag, wat gewoon is voor ongeveer de helft van de Angolese bevolking. Meestal heeft het opvanghuis een leraar in dienst, waardoor de kinderen eventueel zonder documenten naar school kunnen.

In het verleden is er geen expliciet verzet geweest van de kant van de Angolese regering tegen het opzetten van nieuwe opvangcentra voor minderjarigen door ngo's. In de praktijk was er echter sprake van zoveel twijfel en uitstel, dat meerdere initiatieven uiteindelijk werden stopgezet.

4.4 Activiteiten van internationale organisaties

Het Internationale Rode Kruis (ICRC) breidde in de verslagperiode haar aanwezigheid in Cabinda uit. Sinds september 2002 heeft de organisatie een kantoor geopend in Cabinda-stad en is de aanwezigheid van Rode Kruis staf in Cabinda opgevoerd van één week per anderhalve maand naar twee weken per maand. De activiteiten van het Rode Kruis betreffen voornamelijk familiehereniging en orthopedische hulp. Sinds september 2002 nam het aantal oorlogsgewonden toe.

WFP ondervond in de verslagperiode meerdere malen problemen bij de invoer van voedselhulp in Angola. De Angolese regering had toegezegd WFP te ondersteunen door de invoerbelastingen voor voedselhulp te betalen. Doordat dit echter niet gebeurde, bleef het voedsel in de havens liggen.¹⁵¹

UNHCR adviseert tegen het terugsturen van afgewezen uitgedeelde asielzoekers naar die delen van Angola die het zwaarst getroffen zijn door de oorlog en tegen gedwongen terugkeer naar Cabinda. Verder dringt UNHCR erop aan dat terugkeer naar Luanda en andere gebieden alleen plaatsvindt indien er familieleden zijn om de terugkeerders op te vangen.¹⁵² Volgens UNHCR is de absorptiecapaciteit van Angola voor de binnenlands ontheemden en terugkerende asielzoekers extreem zwak. Er heerst ondervoeding, er is gebrek aan voedsel, schoon water, opvang, onderwijs- en gezondheidsvoorzieningen.¹⁵³

In de verslagperiode sloten Angola en UNHCR tripartite verdragen af met Zambia, Namibië en DRC over de terugkeer van in die landen verblijvende Angolese vluchtelingen. In Namibië verbleven op dat moment 24.000 Angolese vluchtelingen en in Zambia 240.000. Verwacht wordt dat op korte termijn een

¹⁵¹ IRIN, *Relief food held at ports, WFP concerned* (17 oktober 2002)

¹⁵² UNHCR, *Position on return to Angola* (oktober 2002)

¹⁵³ IRIN, *Large numbers of refugees returning home* (31 juli 2002)

soortgelijke overeenkomst zal worden gesloten tussen UNHCR, Angola en de Republiek Congo. Uiteindelijk zouden de overeenkomsten moeten leiden tot de terugkeer van ongeveer 500.000 vluchtelingen.¹⁵⁴ UNHCR gaf aan dat de vrede terugkeer van vluchtelingen deze keer daadwerkelijk mogelijk zou maken. Drie eerdere pogingen van UNHCR om vluchtelingen te ondersteunen bij terugkeer mislukten.¹⁵⁵

De Zambiaanse overheid stuurde na de ondertekening van het MoU op 4 april 2002 reeds aan op de terugkeer van vluchtelingen naar Angola door in de vluchtelingenkampen de voedselrantsoenen in te krimpen, zodat er voor velen geen andere keuze was dan terug te keren naar Angola.¹⁵⁶ Tegelijkertijd ontwierp de Zambiaanse regering in de verslagperiode het 'Zambia initiatief', een project gesteund door UNHCR en gericht op een combinatie van ontwikkeling van het Zambiaanse platteland en de sociale integratie van vluchtelingen die al jaren in Zambia verblijven, waaronder veel Angolese, in de Zambiaanse samenleving.¹⁵⁷

4.5 **Beleid van andere Europese landen**

Nederland is met ruime voorsprong het land in Europa met de meeste asielaanvragen door Angolezen. In 2002 bedroeg de asielinstroom van Angolezen in Nederland 1881 aanvragen, waarvan 854 van alleenstaande minderjarige asielzoekers. Hieronder wordt het beleid met betrekking tot Angolese asielzoekers genoemd voor enkele andere Europese landen.

Verenigd Koninkrijk

Het Verenigd Koninkrijk heeft momenteel voor Angola geen categoriaal beleid. Terugkeer wordt alleen toepasbaar geacht op uitgeprocedeerde asielzoekers die nauwe banden hebben met Luanda. In verband met de humanitaire situatie in de rest van Angola krijgen uitgeprocedeerde asielzoekers die niet uit Luanda komen over het algemeen een subsidiaire status. In 2002 betrof dit ongeveer de helft van de aanvragen. In 30 Angolese asielzaken werd in 2002 tot uitzetting naar Luanda overgegaan. In dit aantal worden eventuele afhankelijke familieleden niet meegeteld.

Duitsland

Duitsland kent voor Angola geen categoriaal beleid. In 2002 ontving het Bundesamt 621 asielverzoeken, waarvan in 23 gevallen de vluchtelingenstatus werd toegekend, en in 65 gevallen uitzettingsbelemmeringen werden vastgesteld.

¹⁵⁴ UNHCR, *Briefing Notes* (10 december 2002), en AFP, *Further on accord signed by Angola, Namibia, Zambia to repatriate refugees* (2 december 2002), *Jornal de Angola* (29 november 2002)

¹⁵⁵ Reuters, *Angola's refugees stand good chance to return-UN* (27 november 2002)

¹⁵⁶ IRIN, *Refugees returning, but little aid available* (5 juli 2002)

¹⁵⁷ <http://www.accord.org.za/web/nsf/>, *Refugees: The Zambia initiative* nummer 2 (2002)

Uitzettingsbelemmeringen worden vastgesteld bij dreiging van vervolging na terugkeer, bij alleenstaande vrouwen, gehandicapten en kinderen, en bij personen met een ziekte die in Angola niet behandeld kan worden.

Indien geen uitzettingsbelemmeringen worden vastgesteld, worden uitgeprocedeerde asielzoekers verwijderd. In 2002 werden 44 Angolezen verwijderd.

Zwitserland

Zwitserland kent geen categoriaal beleid. Uitwijzing naar Angola wordt door Zwitserland redelijk geacht, ook naar Cabinda. Personen die tot kwetsbare groepen behoren, zoals families met minderjarige kinderen, alleenstaanden met kinderen, zieken, ouderen en alleenstaande vrouwen kunnen slechts worden uitgezet naar Luanda of één van de kustprovincies, en dan nog alleen indien zij over een sociaal netwerk of familie ter plaatse beschikken. Er hebben enkele uitzettingen plaatsgevonden, waaronder sommige onder dwang.

Denemarken

Ook Denemarken kent geen categoriaal beleid; alle aanvragen worden individueel behandeld. Uitgeprocedeerde afgewezen asielzoekers worden daadwerkelijk uitgezet.

5 Samenvatting

De politieke en veiligheidssituatie in Angola is aanmerkelijk verbeterd sinds de ondertekening van het *Memorandum of Understanding* tussen UNITA en de regering op 4 april 2002, die een eind maakte aan decennia van burgeroorlog. In de verslagperiode consolideerde de vrede zich en vormde UNITA zich om tot een politieke beweging, waarin alle stromingen - Renovada, Autonome, Savimbi's gewapende groep en de vertegenwoordigingen in het buitenland - opgenomen zijn. Hoewel zelfs in 2003 zich nog voormalige UNITA-rebellen en hun familieleden aanmeldden bij de demobilisatiekampen, wordt aangenomen dat het overgrote deel van het voormalige UNITA zich inmiddels heeft aangemeld voor demobilisatie. Voor zover nog sprake is van veiligheidsincidenten betreft dit geen gewapende conflicten tussen UNITA en het regeringsleger, maar veeleer banditisme waartegen de overheid burgers nog niet altijd effectief kan beschermen. De meeste waarnemers zijn van oordeel dat het ingezette vredesproces onomkeerbaar is en dat terugkeer naar een burgeroorlog niet waarschijnlijk geacht kan worden. Ondanks de onmiskenbare verbetering van de veiligheidssituatie kan echter niet uitgesloten worden dat in de toekomst opnieuw geweld zal opblazen, zolang de beloften aan de voormalige UNITA-rebellen niet worden waargemaakt.

Een uitzondering op de verbeterde veiligheidssituatie betreffen gebieden in de provincie Cabinda. Sinds september 2002 heeft het regeringsleger een grootscheepse militaire operatie ingezet in Cabinda. Na de ondertekening van de vrede met UNITA had het leger de handen vrij om de opstand in Cabinda aan te pakken. Een aantal van tussen de 10.000 tot 55.000 troepen werd in Cabinda ingezet, op een geschatte bevolking van tussen de 200.000 en 400.000 mensen. Als gevolg van de aanwezigheid van grote aantallen militairen verslechterde de mensenrechtensituatie in Cabinda.

Het draagvlak onder de bevolking van Cabinda voor de idealen van de Cabindese onafhankelijkheidsbeweging FLEC is zeer groot. Als gevolg daarvan wordt de bevolking door het leger en de *ninja's* als verlengstuk van de rebellen gezien. Met name in het oosten, het noorden en noordoosten wordt de bevolking van Cabinda in haar bewegingsvrijheid beperkt om eventuele logistieke ondersteuning aan de rebellen een halt toe te roepen. Vrouwen, die vaak onder begeleiding van militairen naar het land gaan, lopen een zeer groot risico verkracht te worden. Rebellen en vermeende FLEC-sympathisanten worden door regeringstroepen opgespoord, opgepakt en ontwapend, geregeld bedreigd, en soms gemarteld of vermoord.

Tegen militaire confrontaties tussen het Angolese leger en FLEC kan het leger in Cabinda slechts in de hoofdstad en de kustgebieden bescherming bieden. De veiligheidssituatie in de binnenlanden van Cabinda is onduidelijk.

In de mate van vrijheid van meningsuiting en van vereniging en vergadering traden in de verslagperiode geen bijzondere wijzigingen op. De rechtsgang bleef grote tekortkomingen vertonen, en in de situatie in gevangenissen werden geen verbeteringen doorgevoerd.

Hoewel de registratie van nieuwe dienstplichtigen in de verslagperiode bleef plaatsvinden, werden geen nieuwe rekruten daadwerkelijk in het leger opgenomen. Er vonden ook geen ronselacties plaats door het regeringsleger. FLEC werd wel beschuldigd van gedwongen rekrutering.

Literatuurlijst

Boeken

Cilliers, J. en C. Dietrich (eds.), *Angola's War Economy. The Role of Oil and Diamonds* (Pretoria 2000)

Europa Publications, *Africa South of the Sahara 2002* (Londen 2001), pp. 29-54

International Institute for Strategic Studies, *The military balance 2001-2002* (oktober 2001)

Rapporten

Amnesty International, *Angola. Extrajudicial executions and torture in Cabinda* (april 1998)

Amnesty International, *AFR 12/004/02 en AFR 12/001/02 Bliksemacties Angola* (13 december 2002 en 14 januari 2003)

Artsen zonder Grenzen, *Angola after the war, abandonment. A collection of témoignages from Angola* (augustus 2002)

Artsen zonder Grenzen, *Angola, sacrifice of a people* (oktober 2002)

Coalition for Citizens Rights, Reconciliation and Transparency, *Terror in Cabinda* (december 2002)

Declaration by the government of the Republic of Angola (13 maart 2002)

Economist Intelligence Unit, *Country Profile for Angola 2002* (Londen 2002)

Economist Intelligence Unit, *Country Report for Angola* (Londen; tot en met februari 2002) maandelijkse uitgave

Global IDP Project, *Profile of internal displacement: Angola* (18 februari 2003)

Global Witness, *A Crude Awakening. The role of the oil and banking industries in Angola's civil war and the plunder of state assets* (Londen 1999)

Human Rights Watch, *World Report for 2002-Angola* (januari 2003)

International Crisis Group (ICG), *Dealing with Savimbi's Ghost: The security and humanitarian challenges in Angola* (26 februari 2003)

International Crisis Group (ICG), *Angola's choice: reform or regress* (7 april 2003)

Memorandum of understanding addendum to the Lusaka-protocol for the cessation of hostilities and the resolution of outstanding military issues under the Lusaka-protocol (4 april 2002)

Special Adviser on Africa to the Secretary-General of the United Nations, Ibrahim Gambari, *Briefing to the Security Council on the situation in Angola* (22 april 2002)

South Africa Institute of International Affairs, *Angola. Prospects for peace and prosperity* (september 2002)

Swedish International Development Cooperation Agency, *Towards gender equality in Angola: A profile on gender relations* (april 2000)

UNHCR, *Position on return to Angola* (oktober 2002)

UNHCR, *Briefing Notes* (tot en met februari 2003) tweewekelijkse uitgave

United Kingdom Home Office, *Angola assessment* (oktober 2002)

United Nations Office for Angola/Human Rights Department (UNOA/HRD), *Angola Weekly Report* (Luanda; tot en met november 2002, daarna opgeheven) wekelijkse uitgave

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Angola Situation Report* (tot en met februari 2003) wekelijkse uitgave

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA), *Information packet* (januari 2003)

UNSC, (S/2002/300) *Identical letters dated 20 March 2002 from the permanent representative from the Republic of Angola to the United Nations addressed to the secretary-general and the president of the security council* (21 maart 2002)

UNSC, (S/2002/346) *Letter dated 1 April from the Charge d'Affaires a.i. of the Permanent Mission of Angola to the United Nations addressed to the President of the Security Council* (3 april 2002)

UNSC, (S/2002/486) *Additional report of the Monitoring Mechanism on Sanctions against UNITA* (26 april 2002)

UNSC, (S/2002/537) *Report of the Security Council Mission to the Great Lakes region, 27 April-7 May 2002* (13 mei 2002)

UNSC, (S/2002/834) *Report of the Secretary-General to the Security Council on Angola* (26 juli 2002)

UNSC, (S/2002/1337) *Declaration of the Gouvernement of Angola on the peace process* (6 december 2002)

UNSC, (S/2002/1353) *Interim Report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (12 december 2002)

UNSC, (S/2003/158) *Report of the Secretary-General on the United Nations Mission in Angola* (7 februari 2003)

US Department of State, *Human Rights Report for 2002-Angola* (Washington DC maart 2003)

World Food Program, *Angola Situation Report* (tot en met februari 2003) wekelijkse uitgave

Tijdschriftartikelen, krantenartikelen en persberichten

Angolan Media Mirror (tot en met maart 2003) wekelijkse uitgave met artikelen uit *Jornal de Angola*, *Agora en Folha 8*

Agence France Presse, Algemeen Nederlands Persbureau, Associated Press, BBC World Service, IRIN, Reuters, Radio France Internationale

Bijlage 1 Kaart van Angola

Bijlage 2 Kaart van Cabinda

Bijlage 3 Kaart van gebieden in Angola die door humanitaire organisaties veilig worden geacht (inclusief Cabinda)

Bijlage 4 Kaart van geschatte aantal mijnevelden per provincie

Bijlage 5 Lijst van gevangenen in Angola

Gevangenen bekend bij Human Rights Division van UNMA:

1. Penitenciara de Luanda
2. Penitenciara de Viana
- 2A Sector Feminino de Viana
3. Penitenciara de Sao Paulo
4. Penitenciara de Huambo
- 4A Sector Feminino de Huambo
5. Penitenciara de Uige
6. Penitenciara de Lubango
- 6A Sector Feminino de Lubango
7. Penitenciara de Malange
- 7A Sector Feminino de Malange
8. Penitenciara de Benguela
- 8A Sector Feminino de Benguela
9. Penitenciara de Cunene
- 9A Sector Feminino de Cunene
10. Penitenciar de Cuando Cubando
11. Penitenciara de Kuanza Sul
- 11A Sector Feminino de Kuanza Sul
12. Penitenciara de Bié
13. Penitenciara de Zaire
14. Penitenciara de Namibe
- 14A Sector Feminino de Namibe
15. Unidade Penitenciara de Bentiaba
16. Penitenciara de Cabinda
17. Penitenciara de Kuanza Norte
- 17A Sector Feminino de Kuanza Norte
18. Penitenciara de Lunda Norte
- 18A Sector Feminino de Lunda Norte
19. Penitenciara de Moxico
20. Penitentiara de Lunda Sul
- 20A Sector Feminino de Lunda Sul